

DOCUMENTA HISTORICA 98.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

Az 1955-ös csehszlovák-egyiptomi fegyverüzlet dokumentumai

Fordította és sajtó alá rendezte:
KRAJCSÍR LUKÁCS

Szeged 2017

DOCUMENTA HISTORICA 98.
Az SZTE BTK Történelem Diákkör kiadványa

**Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi
fegyverüzet dokumentumai**

Fordította és sajtó alá rendezte:
KRAJCSÍR LUKÁCS

Szeged

2017

A dokumentumok forrásai:

Cseh Nemzeti Levéltár (Národní Archiv – NA)
Cseh Külügyminisztériumi Levéltár (Archív Ministerstva
zahraničních věcí – AMZV)

Woodrow Wilson International Center for Scholars,
<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/>

Rudé Právo

Szakmailag lektorálta:

J. NAGY LÁSZLÓ ÉS FERWAGNER PÉTER ÁKOS

Sorozatszerkesztő:

FERWAGNER PÉTER ÁKOS

© SZTE BTK Történész Diákkör, 2017

© Krajcsír Lukács, 2017

HU-ISSN 1216-0954

Tartalom

Előszó.....	5
Csehszlovákia fegyverexport-politikája a második világháború után.....	7
Egyiptomi tapogatózások a fegyvervásárlások terén (1947–1953).....	13
Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény megkötése.....	17
1. dokumentum.....	27
Oldřich Kaisernek, Csehszlovákia római nagykövetének jelentése az egyiptomi kormány cseh fegyverek és mezőgazdasági berendezések iránti érdeklődéséről	
2. dokumentum.....	30
Memorandum arról a megbeszélésről, mely D. S. Szolod, a Szovjetunió egyiptomi nagykövete és G. Nasszer egyiptomi miniszterelnök között zajlott le 1955. május 21-én	
3. dokumentum.....	36
Jelentés a csehszlovák kereskedelmi delegáció tevékenységéről Kairóban, 1955 júliusában	
4. dokumentum.....	38
Memorandum arról a megbeszélésről, amely D. S. Szolod, a Szovjetunió egyiptomi nagykövete és A. Szabri, a Miniszterelnöki Hivatal kabinetfőnöke között zajlott le 1955. augusztus 22-én	
5. dokumentum.....	40
A szeptember 12-én aláírt csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződés	
6. dokumentum.....	53
Memorandum arról a megbeszélésről, amely D. S. Szolod, a Szovjetunió egyiptomi nagykövete és G. Nasszer egyiptomi miniszterelnök között zajlott 1955. szeptember 15-én	
7. dokumentum.....	56

A Csehszlovák Köztársaság kormányának nyilatkozata a csehszlovák–egyiptomi megállapodásról	
8. dokumentum	59
Eden brit miniszterelnök 1955. október 5-én kelt levele Bulganyin elvtársnak, a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének	
9. dokumentum	61
A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének, Bulganyin elvtársnak 1955. október 11-én kelt válaszlevele Eden brit kormányfőnek	
10. dokumentum	63
A belga parlament elnökének levele a csehszlovák külügyminiszter-helyettesnek	
Felhasznált irodalom	65
A Documenta Historica eddig megjelent számai	67

Előszó

Ez a kötet kettős céllal született meg. Egyrészt betekintést kíván nyújtani az arab–csehszlovák hidegháborús kapcsolatok fordulópontjába, az 1955. szeptember 12-én aláírt csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződésbe. Ez a megállapodás nem csak Csehszlovákia és Egyiptom, hanem az egész Közel-Kelet és a világ későbbi sorsát is jelentősen meghatározta. Hiszen a szerződés megkötése – és realizálása – volt a Szovjetunió közel-keleti *de facto* jelenlétének ékes bizonyítéka; ekkor vált a régió a hidegháború újabb frontjává, ezután kezdett rohamosan emelkedni Gamel Abden Nasszer egyiptomi elnök népszerűsége és a befolyása az arab, az afrikai és az ázsiai országokban; valamint ez az esemény követte ki az utat annak az izraeli és nyugati külpolitikának, amely az 1956-ban kitört szuezi válsághoz és az 1957-ben meghirdetett Eisenhower-doktrínához vezetett. Csehszlovákia számára pedig azért bírt kiemelkedő jelentőséggel a szerződés, mert ettől kezdve nem csak az arab nacionalista államok, hanem a harmadik világ számtalan országa – Kubától kezdve Etiópián át egészen Vietnamig – és fegyveres csoportja a csehszlovák fegyvervásárlási, együttműködési és kiképzési lehetőségek után érdeklődött, s igyekezett az 1955-öshöz hasonló megállapodást kötni. Épp ezért eme kötet olyan magyarra fordított források közlését teszi lehetővé, amelyek eddig nem álltak rendelkezésre sem a hidegháborús történetírás, sem a Csehszlovákiával, sem pedig a Közel-Kelettel (főleg Egyiptommal) kapcsolatos kutatás számára. Épp ezért nem csak a prágai Cseh Nemzeti Levéltárban (*Národní Archiv – NA*) és Cseh Külügyminisztériumi Levéltárban (*Archiv Ministerstva zahraničních věcí – AMZV*) fellelt dokumentumokat fordítottam le, hanem a nemzetközi szakirodalomban és adatbázisokban már megjelent, orosz nyelvről angolra átültetett dokumentumokat is, például az egyiptomi és a szovjet diplomácia között zajló legfontosabb 1955-ös megbeszélések jegyzőkönyveit.

Másrészt ez a kötet szeretne „csatlakozni” ahhoz a hidegháború korai szakaszát vizsgáló, a nemzetközi történetírásban zajló polémiához, mely több mint ötven éve tart az angolszász, az arab, az izraeli és az utóbbi időben a cseh–szlovák elemzők, kutatók és történészek között. Ugyanis az 1955-ben megkötött csehszlovák–egyiptomi

fegyvervásárlási szerződéssel kapcsolatosan még számos megválaszolatlan kérdés, nem pontosított részlet vagy homályos utalás akad.¹ A leglényegesebb ellentét azzal kapcsolatban alakult ki, hogy Prágának mekkora önálló szerepe volt a fegyvervásárlási szerződés megkötésében. Vajon Csehszlovákia tényleg önállóan tudott tárgyalni az egyiptomi féllel? A csehszlovák vezetés határozta meg, hogy milyen fegyvereket ad majd el Kairónak és milyen egyiptomi árukat kap azokért cserébe? Vagy Prága végig csak „fedőszerepet” töltött be Moszkva számára, hogy így rejtse el a Szovjetunió egyre növekvő közel-keleti befolyását? Egyáltalán a csehszlovák hadiipar képes volt egymaga kielégíteni az egyiptomi, majd később a többi arab nacionalista ország igényeit?

Ezen kérdések megválaszolása miatt e dokumentumkötet elején egy összefoglaló elemzés olvasható a csehszlovák fegyverexportpolitikáról a kezdetektől egészen 1955-ig. Ezután két fejezetben részletesebb bemutatása történik a csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási tárgyalásoknak 1947-től kezdve egészen 1955-ig. Erre azért volt szükség, mert a tárgyalások menete kizárólag csak a (prágai) levéltárakban fellelt anyagokból és a diplomáciai tárgyalásokból nem rekonstruálható pontosan. Miközben a küldöttségek rendszeresen küldtek jelentéseket és összefoglalókat, addig a Prágában, a pártve-

¹ Ezek közül két kérdést szeretnék kiemelni. (1) Egy vagy két fegyvervásárlási szerződést kötött Egyiptom Csehszlovákiával 1955-ben? (2) Mennyire járult hozzá Izrael és az 1955. február 28-án kitört gázai fegyveres összecsapás ahhoz, hogy Nasszer a keleti tömbhöz fordult hadianyagokért? Az egyik csoport (Uri Ra'anan, David Tal, Rami Ginat, Jan Wanner) szerint 1955-ben Csehszlovákia és Egyiptom két különböző fegyvervásárlási szerződést kötött, melyek közül az egyik még a februári gázai incidens előtt került aláírásra. Sőt igazából Egyiptom provokálta ki a gázai összecsapást, hogy újabb nehézfegyvereket és reptülőgépeket rendelhessen a keleti tömbtől. Ezzel szemben a másik tábor tagjai (Guy Laron, Philip Muchlenbeck, Karel Sieber, Petr Zídek) úgy vélik, hogy csak egy fegyverszerződés volt 1955-ben (az, amit szeptember 12-én írtak alá), melynek megkötésében központi szerepe volt nem csak a februárban, hanem az augusztusban és szeptemberben kitört egyiptomi–izraeli határvillongásoknak (és a szudáni eseményeknek) is. Ugyanúgy szándékosan elvetik az idézőjel használatát a szerződés cseh(szlovák) részénél (az angol szakirodalomban gyakran idézőjelbe rakják: „*Czech–Egyptian arms deal*”), ami azt feltételezi, hogy Csehszlovákia csupán a nevet adta az ügyletnek, de valójában a Szovjetunió kötötte meg, ő adta a fegyvereket és kizárólag az ő geopolitikai-gazdasági érdekei érvényesültek.

zetésben zajló vitákról szinte semmi nem maradt fenn az utókor számára. Nem tudni, hogy ezzel kapcsolatban pontosan milyen vélemények fogalmazódtak meg a Csehszlovák Kommunista Párt belső körében, ki támogatta vagy ellenezte a fegyvereladást Egyiptomnak, vagy éppen miképp (nem) egyeztettek a csehszlovák hadsereggel az eladható fegyverek típusáról.

Az arab nevek és kifejezések átírása során a Ligeti Lajos által szerkesztett *Keleti nevek magyar helyesírása* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981) című szótárt használtam fel. Kivételt képeznek azok a nevek, amelyek nem fordultak elő szótárban. Ilyenkor a Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma által előírt irányelvet követtem, vagyis a szakirodalom szerinti elterjedt formát alkalmaztam. Ha viszont az sem tett róla említést, akkor a nyelvészeti megközelítést alkalmaztam, természetesen szem előtt tartva a következetességet. A szakirodalom szerinti átírásnál, a fogalom- és eseménymagyarázatnál, valamint a rövid életrajzok bemutatásánál (leginkább a nemzetközi és egyiptomi politikusok esetében) a Marinovich Endre által szerkesztett dokumentumgyűjteményből indultam ki.² A csehszlovák diplomaták, politikusok és más prominens személyek rövid életrajzának közlése esetében a Cseh Külügyminisztériumi Levéltár (*Archiv Ministerstva zahraničních věcí – AMZV*) adatbázisát hívtam segítségül. A cseh neveket mindenhol az eredeti formájában hagytam meg.

Csehszlovákia fegyverexport-politikája a második világháború után

Csehszlovákia a két világháború közötti időszakban már komoly hírnévre tett szert a világ egyik legjelentősebb fegyvergyártó és hadianyag-exportáló államaként. Az állam létrejötte után Prága rövid időn belül nemcsak a saját hadseregének igényeit tudta maradéktalanul kielégíteni – aminek köszönhetően létrejött Kelet-Közép-Európa legerősebb és legfejlettebb haditechnológiával felszerelt hadereje –, hanem képes volt nagy mennyiségben más, akár Európán kívüli

² *A szuezi válság és Magyarország 1956.* Veritas Intézet – Magyar Napló, Budapest, 2017.

országoknak is szállítani. 1920 és 1937 között az átlagos évenkénti csehszlovák fegyverkivitel kb. 4 millió USA dollárt tett ki. A csehszlovák fegyverexport 1935-ben érte el a csúcspontot, amikor 10,5 millió dollár értékben szállított fegyvert külföldre, ami a világ fegyverpiacának 21,1%-át, lőszerpiacának pedig 24,5%-át tette ki.³ Ráadásul Prága nem kizárólag a nyugati országokkal kereskedett: 1937-ig a legjelentősebb fegyvervásárló Nagy-Britannia és Franciaország után az Egyesült Államok volt, ezenkívül több sikeres fegyvervásárlási szerződést kötött a Kínai Köztársággal, Törökországgal, Perzsiával és Afganisztánnal.⁴

A csehszlovák hadiipar zászlóshajójának két gyár számított: a Zbrojovka Brno (ZB) és a Škoda. A Zbrojovka Brnót 1918-ban Brnóban alapították és az elsődleges célja a frissen megalakult csehszlovák hadsereg felszerelése és ellátása volt. Ennél régebbi múltra tekintett vissza a Plzeňben (Pilsenben) 1859-ben létesített Škoda, mely kezdetben a csehországi német Waldstein család tulajdonát képezte, de később megvette tőlük Emil Škoda gépész. Rövid időn belül az Osztrák–Magyar Monarchia vezető fegyvergyártó és gépipari nagyvállalata lett. A Škoda a nehézfegyverekre, a ZB pedig a gyalogsági kézfegyverekre specializálódott leginkább, de egymás vállalataiban is voltak részvényeik, s nem egyszer együttműködtek – közös képviselőt, kiegészítések, leszállítás stb. – egy-egy fegyvervásárlási egyezmény teljesítése során.⁵

Ilyen fegyvergyártási és exportálási kapacitások mellett nem csoda, hogy Csehszlovákia – a Szudéta-vidéki németeken kívül – Adolf Hitler és a német hadsereg érdeklődését is felkeltette. Az ország feldarabolásának, majd megszállásának egyik oka éppen a csehszlovák hadiipari komplexumok és gyárak megszerzése volt, amivel a Wehrmacht jelentős utánpótlási és fegyverfejlesztési képességekre tehetett szert. A német megszállás idején az olyan iparvárosok, mint Plzeň és Brno, a Harmadik Birodalom legfontosabb ipari területei közé tartoztak, ahol a páncélosoktól kezdve bombázó repülőgépekig

³ A két világháború közötti termelési és eladási mutatókról ld. Vladimír Francev: *Československé zbraně ve světě: V míru i za války*. Grada Publishing, Praha, 2015. 211.

⁴ Uo. 65–75.

⁵ Philip Muehlenbeck: *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*. Palgrave Macmillan US, New York, 2015. 87–89.

bezárólag szinte mindent előállítottak. A második világháború befejezéséig ontották a fegyvert (még a háború utolsó heteiben is a német fegyverek egyharmadát egyedül a Škoda tette ki).

Ezek miatt a szövetségesek és a Vörös Hadsereg igyekeztek a lehető legkisebb kárt okozni az ország hadiipari létesítményeiben, hogy majd zavartalanul tudjon folytatódni a termelés a második világháború után. Azonban miután Klement Gottwald⁶ vezetésével a Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP) 1948. februári 25-én átvette a hatalmat, jelentős visszaesés következett be a csehszlovák védelmi szektorban. Egyrészt azért, mert államosították a csehszlovák gyárakat, másrészt pedig tisztogatásokat hajtottak végre a hadseregben, ami negatívan hatott a fegyverek előállítására. Ezenfelül Prága elvesztette a korábbi nyugati partnereit, akik megfelelő technológiával és alkatrészekkel (például repülőgépmotorokkal) látták el a közép-európai ország hadiiparát. Sőt, maga Sztálin is komoly nehézségeket gördített a csehszlovák hadiipar elé: Moszkva ugyanis úgy vélekedett, hogy a csehszlovák hadiipar kizárólag kézi fegyvereket, lőszerket, aknavetőket, tankelhárító raketákat állítson elő, valamint – hivatkozva a nyugati imperialistákhoz való közelségre – Prága telepítse át a nehéziparát a Szovjetunió területére, lehetőleg az Urálon túlra. Ezt azonban Gottwald és a teljes csehszlovák kommunista vezetés egyöntetűen elutasította és megakadályozta, aminek végül az lett a következménye, hogy Moszkva – a vadászgépeken kívül – egyetlen gyártási licenct sem osztott meg Csehszlovákiával. Emiatt kénytelen volt a második világháborúban használt német fegyverekkel, vagy azoknak továbbfejlesztett változataival ellátni a saját hadseregét.⁷

⁶ Klement Gottwald (1896–1953) 1918-ban dezertált az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregéből és belépett a szovjet Vörös Hadseregbe. 1921-ben a Csehszlovák Kommunista Párt alapítói között volt. 1926-ban már a párt Központi Bizottságának elnöke, három évvel később pedig főttitkárrá választották meg. A német megszállás idején Moszkvába menekült és itt lett az emigráns csehszlovák kommunisták vezetője. 1945-ben hazatért és hozzájárított a hatalom megszerzéséhez. Gottwald a saját embereit títette magas pozícióba, szakszervezeti tüntetésekkel, a szociáldemokraták megnyerésével és a Beneš-kormányral való leszámolás után került hatalomra. Június 14-én lett Csehszlovákia elnöke, s erőszakos sztálinizációba kezdett. 1953-ban, Sztálin temetése után szívrohamban halt meg.

⁷ Francev: *Československé zbraně ve světě...* i. m. 141–142.

A fegyvergyárakat azért átköltöztették az ország belső (morvai, szlovák) területeire, vagy újakat hoztak létre: Uherský Brod (kézi fegyverek), Vsetín (nehézegeppuskák), Strakonice, Dubnica nad Váhom (tüzérségi ágyúk, hovitzerek), Povázská Bystrica, Trenčín (légvédelmi ágyúk), Martin és Českomoravská-Kolben-Daněk (harcokocsik), Bánovcích nad Bebravou (aknavető). Azonban így vége szakadt a ZB (új nevén Závody Jana Švermy) és a Škoda (új nevén Závody V.I. Lennina) korábbi „privilegizált” státuszának. A külföldi partnerek már nem a fegyvergyárak igazgatótanácsával tárgyaltak, hanem a Külügyminisztérium (*Ministerstvo zahraničních věcí – MZV*) és Külgazdasági Minisztérium (*Ministerstvo zahraničních obchodu – MZO*) képviselőivel, akik a Nemzetvédelmi Minisztériummal (*Ministerstvo národní Obrany – MNO*) és a Belügyminisztériummal (*Ministerstvo Vnitra – MV*) együtt dolgozták ki a fegyvervásárlási szerződéseket. A végső döntést azonban (szinte) mindig a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága (*Ústřední Výbor Komunistické Strany Československa – ÚV KSČ*) hozta meg. Sőt kezdetben a Szovjetunió is megkerülhetetlen tényezőnek számított, hiszen engedélye nélkül még a többi szocialista országnak sem lehetett szállítani. Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy létezett a Külgazdasági Minisztériumon belül egy intézmény, a Technikai Főadminisztráció (*Hlavní technická správa – HTS*), amely egészen különleges szerepet töltött be a csehszlovák fegyverkereskedelemben, még egyedi jogosítványokkal is rendelkezett.⁸

⁸ Az 1951. december 12-én létrehozott HTS sokáig nagyon egyedi pozícióit töltött be Csehszlovákiában: szokatlan szabadságot élvezett, még a nyugati országokkal is üzletelhetett; szabadon dönthetett árakról, saját „üzemmel” rendelkezett, az Omnipollal. Viszont ami igazán egyedivé tette akkoriban a HTS-t, hogy teljesen titokban tevékenykedhetett, még az MZV alacsonyabb beosztottjai és a nagykövetségek sem tudtak az üzleteiről. Sőt az is előfordult, hogy még a CSKP KB-val sem egyeztetett egy-egy ügyben. A HTS-sel kapcsolatos első botrány akkor robbant ki, amikor kiderült, hogy az algériai függetlenségi háború idején (1954–1962) egyszerre adott el fegyvereket az algériai felkelőknek (a *Lidice* teherhajón, amit feltartóztattak a francia hatóságok) és szállított le 24 darab DC-3 repülőgépet a franciáknak, amelyeket ők az algériai hadműveletek alatt használtak csapaszállításra (a csehszlovák hivatalos iratok szerint Madagaszkárnak adták el). Az ilyen botrányok miatt az 1960-as évek közepén a CSKP KB sokkal szigorúbb szabályozást vezetett be. Bővebben a HTS-ről ld. Petr Zidek: *Československo a francouzská Afrika 1948–1968*. Libri, Praha, 2006. 31–36.

A csehszlovák hadiipar helyzetét tovább rontotta az erőszakos államosítás, a világban zajló polarizációs folyamatok, amit a szovjet Zsdanov által megfogalmazott „két tábor” (reakciós és progresszív) doktrína és a kommunizmus feltartóztatásáról szóló Truman-doktrína idéztek elő. A fegyverügyletekkel kapcsolatos döntéshozatali mechanizmus rendkívül lelassult, valamint akadályozó tényezőnek bizonyultak az olyan eleve hibás kormányzati intézkedések, mint az 1953-ban bevezetett pénzreform, mely súlyosan érintette a csehszlovák hadiipart.⁹

Azonban a legnagyobb csapást a csehszlovák fegyver kivitelre a CSKP KB 1953. április 22-i ülésén hozott határozat jelentette: a csehszlovák külkereskedelemnek megtiltották a „speciális anyagok” (*speciální materiál*, ahogyan akkoriban a fegyvereket nevezték, s a hivatalos iratokban is *SM*-ként rövidítették) „kapitalista államokba” való szállítását.¹⁰ Ez a szabályozás már nem csak a katonai eszközökre, hanem a sport- és a vadászfegyverekre is vonatkozott.¹¹ Ezután Prága (egy-két kivételtől eltekintve) csak a keleti tömb országainak szállított. Már a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) 1949-es létrehozásának egyik fő célja volt a sztálini fegyverkezési program megvalósítása és összehangolása a „baráti országokkal”. Vagyis a „béketábor tagjai” az egymás közötti fegyvervásárlási egyezményeket lehetőleg ne bilaterális, hanem multilaterális szinten kössék meg, ahol mindig Moszkváé az utolsó szó. A szovjet hadiipar azonban szintén nehézségekkel küzdött ebben az időszakban, s mivel egymaga képtelen volt ellátni a többi szocialista országot, ezért a

⁹ 1953. május 30-án a csehszlovák vezetés bejelentette az új pénzreformot, amellyel eltörölték a jegyrendszert és bevezették az új csehszlovák koronát. A CSKP célja az volt, hogy a kiskereskedelmi árak egyharmaddal alacsonyabbak legyenek a szabadpiaci áraknál, de ezzel a lépéssel lényegében a teljes csehszlovák ipart csödbe vitték. Az elégedetlenség miatt 40 üzemből közel félmillió munkás tüntetett, amit csak a munkásmilíciák bevetésével tudtak megfékezni. Mitrovits Miklós: *Csehszlovákia: egy „sikeres” kollektívizálás története*. In: Horváth Sándor – Ö. Kovács József (szerk.): *Állami erőszak és kollektívizálás a kommunista diktatúrában*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, Budapest, 2015. 361.

¹⁰ Národní Archiv (NA), Komunistická Strana Československa – Ústřední výbor (KSČ – ÚV) 1945–1989, fond (f.) 02/2 svazek (sv.) 34. archivní jednotka (ar.j.) 44., k bodu (b.) 6. 1955. február 14.

¹¹ 1952-ben még több millió korona értékben sport- és vadászfegyvereket adtak el Franciaországnak, Brazíliának és a Dél-afrikai Köztársaságnak.

szovjet vezetés végül kénytelen volt Csehszlovákiát és Lengyelországot – a Szovjetunió után a két legerősebb hadigyártási potenciállal rendelkező országot a keleti tömbben – megbízni a „hadiiparilag fejletlenebb” népi demokratikus köztársaságok ellátására. Ekkor már Moszkva Prága esetében belátta, hogy „a csehszlovák hadiipart vagy konzerválni kell, vagy más népi demokratikus országnak kellene, hogy fegyvert gyártson. Ennek a feladatnak úgy is képes megfelelni, hogy ez csak részben terhelné meg a csehszlovák ipart”.¹² Éppen ezért megkapták a szovjet engedélyt az olyan fegyverek legyártására, mint az IL–14P teherszállító gépek, T–34/85 harckocsik, a SzU–100-as önjáró lövegek, a légvédelmi ágyúk, az aknavetők stb., de azzal a feltétellel, hogy ezeket kizárólag az olyan haditechnikai szempontból „elmaradottabb baráti országoknak” adják el, mint Bulgária, Magyarország és Románia. Azonban ez a csehszlovák ipar számára nem volt mindig kifizetődő, mert nagyon kedvező feltételeket kellett biztosítani (alacsony kamat), valamint ezek az országok a mezőgazdasági termékeken kívül kevés olyan dolgot tudtak felajánlani Csehszlovákiának, amiknek az országra ipara nagy hasznát vehette volna. Sőt azokból a nyersanyagokból (gyapot, kőolaj stb.), amelyekre a csehszlovák iparnak valóban szüksége lett volna, a csehszlovák fegyvereket vásárló szocialista országok szintén hiányt szenvedtek. Éppen ezért fokozatosan nőtt az igény arra, hogy a szocialista országokon kívül a harmadik világba is szállítsanak fegyvereket.

A második világháború után három Európán kívüli ország jelentett kivételt, ahova Prága hajlandó volt nagy tételben, akár repülőgépeket és könnyűpáncélosokat is eladni: Etiópia, Guatemala és Izrael.¹³ Az 1950-es évek közepétől azonban fokozatosan más országok

¹² Germuska Pál: *Vörös Arzenál*. Argumentum – 1956-os Intézet, Budapest, 2010. 45.

¹³ Mivel a jelenlegi forráskötet a csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződés dokumentumait dolgozza fel, nincs lehetőség bővebben kitérni az említett három országra. Etiópiáról ld. Muchlenbeck: *Czechoslovakia in Africa...* i. m. 19–22. A Jacobo Árbenz guatemalai elnöknek eladott fegyverekről bővebben ld. Lukáš Perutka: *Arms for Arbenz. Czechoslovakia's Involvement in the Cold War in Latin America*. *Central European Journal of International and Security Studies*, 7. évf (2013), 3. sz. 98–114. Csehszlovákia szerepéről az izraeli hadsereg és légierő megszületésében, valamint a fegyvervásárlásokról bővebben ld. Marie Bulínová (szerk.): *Československo a Izrael v letech 1945–1956: Dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR,

és régiók felé terelődött a csehszlovák vezetés figyelme: az arab országok, elsősorban Egyiptom felé.

Egyiptomi tapogatózások a fegyvervásárlások terén (1947–1953)

Egyiptom volt az első arab és afrikai ország, ahol az első világháború után függetlenné vált Csehszlovákia nagykonzulátust létesített 1920-ban. Egy évvel később újabb csehszlovák konzulátus jött létre Kairóban. 1922-ben, amikor Egyiptom elnyerte (formális) függetlenségét Nagy-Britanniától, Prága az elsők között ismerte el az új országot és az év végén már hivatalos diplomáciai kapcsolatok voltak a két ország között, de végig csupán ügyvivői (*chargé d'affaires*) szinten. A második világháború alatt a Londonba emigrált Beneš-kormánynak sikerült megtartania a kapcsolatokat Kairóval, igaz, ez rövid ideig egyoldalú volt, mert az egyiptomi nagykövetséget a német megszállást követően bezárták. Ennek ellenére a két ország között 1941-től ismét volt diplomáciai kapcsolat: a londoni csehszlovák kormányt Szalatnay-Stachó Benjamin ügyvivő¹⁴ képviselte, akit 1944-ben felváltott Jaroslav Šejnoh nagykövet¹⁵.

Praha, 1993.; Karel Sieber – Peter Zidek: *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 2009. 129.*

¹⁴ Benjamin Szalatnay-Stachó (1886–1970) Nagyszalontán született a nemesi Szalatnay család gyermekeként. A prágai Károly Egyetemen diplomázott, harcolt az első világháborúban, majd 1919. december 1-jétől alkonzullá nevezték ki Magyarországra, leginkább a kereskedelmi ügyekkel foglalkozott. Később viszont áthelyezték Japánba (1927–1930), majd ügyvivőnek Egyiptomba (1934–1944). A második világháború idején Kairóban képviselte a londoni emigráns kormányt, de mivel Erwin Rommel német tábornok Afrikakörpsa Egyiptomot fenyegette 1942-ben, rövid időre Palesztinába volt kénytelen áttenni a székhelyét. A második világháború után Nagy-Britanniában volt nagykövet, majd innen az MZV engedélye nélkül Kanadába utazott (még 1947-ben, a kommunista hatalomátvétel előtt). Élete végéig nem tért vissza Csehszlovákiába, Olaszországban halt meg.

¹⁵ Jaroslav Šejnoh (1889–1982) Prágában született, Franciaországban végezte a politikai tanulmányait. A független Csehszlovákia létrejötte után Franciaországban dolgozott diplomáciai intézményekben. 1936–1939 között Észtországban volt *chargé d'affaires* (ügyvivő), a második világháború

A háború után mindkét ország kormánya elsődleges prioritásként jelölte meg a diplomáciai kapcsolatok fenntartását és elmélyítését. Ezzel párhuzamosan Egyiptom kiemelten érdeklődött a csehszlovák áruk és termékek, különösen a fegyverek iránt. Az egyiptomi hadsereg ugyanis rendkívül alacsony színvonalú és rosszul, legtöbbször első világháborúból fennmaradt brit–francia fegyverekkel felszerelt katonai erő volt, amely más forrásokból is igyekezett fegyvereket beszerezni. 1947-ben az egyiptomi vezérkar előtt tartott bemutatót a Škoda gyár, mely elnyerte az arab ország politikai és a katonai vezetéseinek tetszését, s nagy tételben kezdtek el fegyvereket rendelni. 1946–1947 folyamán 368 000 korona értékben szállítottak hadianyagot az arab országba, de ezek többnyire második világháborúból visszamaradt német kézfegyverek és lőszerrek voltak.¹⁶

Azonban újabb megállapodásokra már nem került sor a két ország között, mivel Prága az 1948-ban kirobbant első arab–izraeli háborúban jelentős mennyiségű hadianyaggal és kiképzéssel támogatta Izraelt, aminek következtében megromlottak a csehszlovák–egyiptomi kapcsolatok. Kairó „csalódott” a csehszlovák kormányban, felfüggesztett minden korábbi árurendelést és ezután évekig csupán gazdasági területen – a korábbi évekhez képest sokkal alacsonyabb szinten – működtek együtt. Nem Izrael volt az egyetlen oka a rossz csehszlovák–egyiptomi kapcsolatoknak: a kommunista hatalomátvétel, a csehszlovák diplomáciai körökben és a külügyminisztériumban zajlott tisztogatások és a CSKP-nak a Zsdanovdoktrína elveihöz való szigorú ragaszkodása, amelynek értelmében Egyiptom „kapitalista és feudális” országnak számított a csehszlovák külpolitikában, mind hozzájárultak a fagyos viszonyhoz.

A fegyvervásárlásra és a kapcsolatok javítására tett következő erőfeszítést az 1951. október 24-én aláírt csehszlovák–egyiptomi kereskedelmi és fizetési egyezmény jelentette. Ebben az szerepelt, hogy Csehszlovákia hatmillió egyiptomi font értékű gyapotért cseré-

alatt Londonban élt és az emigráns kormány tagja volt. 1944-ben nevezték ki nagykövetnek Egyiptomba. 1948-ban ő lett Csehszlovákia indiai nagykövete, de nem sokáig élvezhette ezt a posztot, mert a kommunista rendszer visszahívta. Ő inkább a száműzetést választotta. Torontóban telepedett le és itt élt élete végéig.

¹⁶ Veronika Vavrečková: Československo-egyiptské vztahy ve letech 1945-1948. *Mezinárodní vztahy*, 50. évf. (2015), 1. sz. 82.

be fegyvereket szállít az arab országnak, de a fegyverek vonatkozásában majd az egyiptomi vezetés dönt. Kairó kihasználta a lehetőséget és elég impozáns listát nyújtott be: 200 harckocsi, 200 páncélozott jármű, 60–100 vadászgép, 2000 tchershállító, 1000 terepjáró és számtalan löveg szerepelt rajta.¹⁷ Csakhogy a csehszlovák kormány vonakodott teljesíteni a kérést, húzta az időt és végül hivatkozva az „egyiptomi belpolitikai történésekre”, törölte a rendelést. 1952. július 22-én ugyanis Egyiptomban a Szabad Tisztek nevű katonai csoportosulás elfoglalta és feloszlatta a parlamentet, menesztette I. Farúk egyiptomi uralkodót (a következő évben kikiáltották a köztársaságot). Az új egyiptomi vezetés meghirdette a hat pontból álló politikai programját, amelynek egyik sarkalatos elemét a fegyvervásárlás és a hadsereg modernizálása jelentette.¹⁸

A hatalomra kerülő Mohamed Nagíb tábornok¹⁹ azonban leginkább a Nyugathoz orientálódott és az Egyesült Államoktól óhajtott fegyvereket szerezni, s igyekezett igazodni Washington közel- és közép-keleti országokkal kapcsolatos külpolitikai elképzeléseihez. Ez a külpolitika, valamint az egyiptomi kommunista pártok elnyomása rendkívül negatív visszhangra lelt az államszocialista országokban, ahol a sajtó állandóan támadta és „fasiszta katonai rezsimnek” minősítette az egyiptomi vezetést. Később viszont az egyiptomi kormánynak a nyugati országokkal folytatott fegyvervásárlási tárgyalásai többször elakadtak, s emiatt úgy döntöttek, hogy a szocialista országok (Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország) irá-

¹⁷ Sieber – Zidek: *Československo a Blízký východ...* i. m. 53.

¹⁸ A Szabad Tisztek további politikai programja: a brit katonai jelenlét megszüntetése, a földreform és az államosítás, az egyiptomiak életszínvonalának növelése, a demokratikus rendszer kiépítése.

¹⁹ Mohamed Nagíb (1901–1984) Kartúmban született, szudáni származású katonatiszt volt. A kairói Katonai Akadémia elvégzése után a tábornoki rangig vitte és megalapította a Szabad Tisztek nevű csoportot. A hatalomátvétel után hadügyminiszter lett, de később ő vált az Egyiptomi Köztársaság első elnökévé. 1954 novemberében elvesztette a hatalmi harcot az egyik beosztottjával, az akkor éppen miniszterelnök-helyettes pozícióban lévő Gamal Abden Nasszerrel szemben. Sokáig házi őrizetben tartották, Anvar Szadat 1972-ben szabadította ki az „izolációból”, és 1984-ben katonai tiszteletadással temették el.

nyába is tapogatóznak.²⁰ (Az egyik ilyen, Prága irányába tett próbálkozásról lásd az 1-es számú dokumentumot)

Az egyiptomi kormánynak végül 1953 végére sikerült megcgyeznie delegáció küldéséről, amely felkereste a „békétábor tagjait”, köztük a Szovjetuniót. A Haszan Ragab²¹ által vezetett egyiptomi küldöttek december 12-én Varsóból érkeztek Prágába, majd 19-én innen utaztak tovább Magyarországra. Az egyiptomiak Lengyelországban elutasító választ kaptak a fegyverek iránti kérésükre, mert „a lengyelek, mint a békétábor tagjai, nem foglalkoznak fegyverreladással (sic!)”.²² Prágában csehszlovák részről Viliam Široký miniszterelnök²³ fogadta az egyiptomi küldöttséget. Az egyiptomiak meglátogatták a Karlovy Varyban lévő üveggyárat, a Plzeňben működő nehézipari létesítményeket és sörgyárat. Először a nehézipari berendezések, hőerőművek, textilipari és gépipari eszközök és kölcsönök iránt érdeklődtek az egyiptomiak, amikért cserébe gyapotot, foszfátot, citrusféléket, barnakövet ajánlottak fel. Majd Ragab azt kérte,

²⁰ Az 1950 óta zajló egyiptomi–magyar fegyvervásárlási tapogatózásokról és megbeszélésekről ld. J. Nagy László: *Magyar–egyiptomi kapcsolatok a második világháború után (1947–1970)*. JATEPress, Szeged, 2015. 36–40.

²¹ Haszan Ragab (1911–2004) 1945–1951 között katonai attasé volt Washingtonban. Annyira jó kapcsolatokat épített ki az amerikaiakkal, hogy még részt vehetett egy Hawaii-szigetek mellett tartott kísérleti atomrobbantáson is. Azonban miután megromlott a viszony Washington és Kairó között, visszatért Egyiptomba: őt nevezték ki hadügyminiszter-helyettesnek, ő felelt a fegyvergyártásáért és a külföldiekkel folytatott fegyvervásárlási tárgyalásokért. 1956 szeptemberében kinevezték Egyiptom első pekingi nagykövetének, de 1959-ben visszahívták. Ezután Olaszországban (1959–1961) szolgált. Jelentős volt a művészeti-tudományos és kulturális tevékenysége is, mivel több tucat szervezet alapítója és vezetője, mintegy 30 kutatómunkát és könyvet írt, több egyiptomi állami díjjal is kitüntették.

²² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XIX-J-25-a 5. doboz (d.) *Egyiptomi gazdasági delegáció csehszlovákiai útja*. 1953. december 18.; *Egyiptomi gazdasági delegáció csehszlovákiai útja* 1953. XII. 18. 347. XIX-J-25-a 5. D

²³ Viliam Široký (1902–1971), a pozsonyi születésű politikus a Besztercebányán működő kommunista párt tagja és szervezője volt. A második világháború alatt fogságba került, a háború után pedig ő lett Szlovákia Kommunista Pártjának (SZLKP) elnöke egészen 1953-ig. 1950 és 1953 között külügyminiszter, 1953 és 1963 között miniszterelnök. 1968-ban, a „prágai tavasz” idején felüggesztették a párttagságát.

hogy az 1951-es szerződésben foglalt fegyvereket szállítsák le a csehszlovákok Egyiptomnak. Prága kelletlenül ugyan, de ígéretet tett arra vonatkozóan, hogy szakértőket és technikusokat fog küldeni az arab országba részletezendő a tranzakciót. Ragab pozitív érzésekkel tért vissza Egyiptomba, amit egy a csehszlovák sajtóban nyilvánosan közzétett üdvözlő távirata is tanúsított. Ebben megköszönte a szívélyes fogadtatást, az egyenlő félként való bánásmódot és „reményét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy megszilárdulnak a Csehszlovákia és Egyiptom közötti gazdasági kapcsolatok”.²⁴

De nem érkezett újabb kérelem az esetleges fegyvervásárlásról, nem folytak egyeztetések a csehszlovák szakértők esetleges kiküldetéséről sem, ami ismét negatív hatást gyakorolt a két ország viszonyára. „Az egyiptomi látogatás nem volt más, mint propagandaút, amelynek célja egyfajta nyomásgyakorlás volt a Nyugatra, valamint meg akarták szemlélni a haditüzemeinket. A magyar és a lengyel hatóságoknak szintén hasonló tapasztalataik voltak” – vélekedtek a diplomáciai jelentésekben a csehszlovákok.²⁵ Valójában azért nem volt folytatása a próbálkozásoknak, mert 1954 elejétől kiéleződött a hatalmi harc Nagíb és Nasszer között. Habár 1954 végére Nasszer került ki győztesen a belharcokból (1954. november 4-én miniszterelnök lett), de kezdetben ő is elsősorban az Egyesült Államoktól várta a fegyvereket, s eléggé negatív véleménnyel volt a Szovjetunióról és a szocialista országokról; nem nagyon bízott abban, hogy kapna tőlük bármiféle hadianyagot.

Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény megkötése

Az 1955-ös esztendő fordulatot hozott az egyiptomi, valamint a csehszlovák – és ezzel párhuzamosan a szovjet – külpolitikában. Ennek okai röviden a következők voltak: az amerikai fegyvervásár-

²⁴ Děkovný telegram egyptské vládní delegace. *Rudé Právo*, Ročník 34., Číslo 1, 1.1.1954. 5.

²⁵ Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), fond (F.) Diplomatický protokol, karton (kar.) číslo (č.) 27., *Egypt – stručný informativní přehled*. 1954. júnus 2.

lási tárgyalások elakadása, a közel-keleti katonai szövetség (Bagdadi Paktum) létrejötte, az egyiptomi és az izraeli hadsereg közötti összecsapások Gázában, a bandungi konferencia, a szovjet külpolitika megváltozása („globális elkötelezettségű stratégia” megszületése).²⁶

Prágában szintén érzékelték ezeket a változásokat. Már 1955 februárjában felvetődött annak lehetősége, hogy esetleg feloldanak az Egyiptommal szembeni fegyverszállítási korlátozásokat. Egy Kairóba készülő csehszlovák kereskedelmi küldöttség engedélyt kért a CSKP KB-tól mintegy 200 pisztoly és 120 000 töltény leszállítására. Ezt az ötletet a Külkereskedelmi Minisztérium (MZO) is támogatta, „mivel kis mennyiségről van szó, amelyet Egyiptom bármelyik másik európai kapitalista országtól is képes lenne beszerezni” – nyilatkozta Richard Dvořák kereskedelmi miniszter²⁷. Egyiptom eddig is „tradicionális” partnernek számított a pisztolyok és vadászfegyverek vásárlása terén, valamint „ez jó propagandafogás lenne” a csehszlovák áruk iránt.²⁸ Lényegében „jelképes” 3500 amerikai dollárt kértek a kézfegyverekért, s az egésznek igazából politikai jelentőséget tulajdonítottak: ki akarták puhatolni, hogy az egyiptomiaknak még mindig komolyak-e a szándékaik a fegyvervásárlást illetően, vagy ezt továbbra is a Nyugatra való nyomásgyakorlás eszközeként fogják fel.

A CSKP-ban viszont leszavazták a javaslatot, mivel továbbra sem volt meg a fegyvervásárlás „ideológiai kerete és jóváhagyása”, vagyis Egyiptom még mindig a „reakciós, nacionalista és kapitalista országok” közé tartozott, ahova az 1953-as határozat szerint semmi-

²⁶ Terjedelmi okok miatt nincs lehetőség ennek részletesebb kibontására. Vö. Krajcsír Lukács: Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény és következményei: Nasszer „keleti nyitása”. *Belvedere Meridionale*, 27 évf. (2015), 3. sz. 23–33.

²⁷ Richard Dvořák (1913–2009) cseh származású gazdasági szakember. Kereskedelmi akadémián végzett, kommunista nézetei miatt börtönben volt a második világháború végéig. 1952 és 1959 között kereskedelmi miniszter, 1963 és 1966 között pénzügyminiszter. Nagykövet is volt a Szovjetunióban (1959–1963), Indiában (1967–1976) és a Német Demokratikus Köztársaságban (1971–1976).

²⁸ NA, KSČ, KSČ – ÚV, f. 02/2 sv. 34. ar.j. 44., b. 6. 1955. február 14. Ezen a pártértekezleten a Külkereskedelmi Minisztérium kérte az 1953. április 22-én hozott rendelet felfüggesztését, amely tiltotta a csehszlovák hadianyagok eladását a kapitalista országoknak.

féle hadianyagot nem lehet szállítani.²⁹ Ugyanakkor ez az eset (is) elindította a vitát a Központi Bizottságon belül: talán itt az ideje, hogy a kommunista ideológiát a háttérbe szorítsák, és sokkal inkább a gazdasági-geopolitikai tényezőkre helyezték a hangsúlyt. Figyelembe véve az Egyiptomban zajló eseményeket – különösen az iraki-török paktum elutasításával kapcsolatos hivatalos kairói álláspontot – és a Szovjetunió „gesztusait” az arab világ irányába,³⁰ egyre inkább rugalmasabbá vált Prága hozzáállása Egyiptom és az arab országok iránt. A vízvélástót – véleményem szerint – a február 28-án kitört gázai fegyveres konfliktus jelentette.³¹ Nasszer nem engedett a tisztikar követeléseinek és nem indított büntetőhadjárat Izrael ellen. Az első arab–izraeli konfliktus során bebizonyosodott, hogy a brit–francia első és második világháborús fegyverek minősége és az egyiptomi katonák kiképzése, valamint a hadsereg tisztí és felső katonai vezetési képzettsége elmarad az izraeliekétől. Ezért Kairó addig nem indíthat támadást a zsidó állam ellen, amíg nincsen komoly nehézfegyverek, légierő és haditengerészet birtokában, amelyet a műszakilag megfelelően kiképzett katonák, és a modern hadviselésben jártas tisztikar irányít és hangol össze.

²⁹ Egyiptom megítélése 1956-ban változott meg. Ekkor az MZV dokumentumai „az antiimperialista, Nyugat-ellenes és forradalmi vezetőségű országok” közé sorolták Egyiptomot, amely „már elindult a szocializmus útján”. Ám bár attól még messze van, mivel a „nemzeti burzsoázia” hatalma jelentős, és gyakran kerül konfliktusba a szocialista országokkal a helyi „haladó mozgalmak” megítélése és üldöztetése miatt. Ebbe a kategóriába sorolták később Szíriát, Irakot stb. Sieber – Zidek: *Československo a Blízký východ...* i. m. 17.

³⁰ 1954-től megfigyelhető volt az óvatos szovjet nyitás az arab országok felé: támogatták Egyiptom britellenes küzdelmét, Moszkva Kairó mellé állt a szudáni kérdésben, márciusban Moszkva először vétőzött meg egy arab–izraeli konfliktussal kapcsolatos határozattervezetet az ENSZ-ben, amely felhatalmazta volna Izraelt arra, hogy szabadon használja a Szuezi-csatornát. 1954 végén Moszkvának és Prágának már sikerült egy kisebb fegyverüzletet kötnie Szíriával, bár ezek még második világháborús német fegyverek voltak.

³¹ 1955. február 25-én arab beszivárgók tüzet nyitottak izraeli civilekre Rehovotban, többen is életüket vesztették. Az izraeli vezetés Nasszert tette felelőssé, és megtorlásként 1955. február 28-án katonai hadműveletet („Fekete Nyíl”) indított az 1949 elején egyiptomi közigazgatás alá került Gázai övezetben állomásozó egyiptomi haderő ellen. Izraeli oldalról mintegy 150 ejtőernyőst vettek be, s a harcokban 38 egyiptomi és 8 izraeli katona vesztette életét.

A gázai összecsapások után az egyiptomi diplomácia látványos hadjáratba kezdett: Csehszlovákián kívül a Szovjetuniónál, a Kínai Népköztársaságnál, de még Franciaországnál és Nagy-Britanniánál is érdeklődött. Mivel Prága látta, hogy Kairó számára mennyire lényegessé vált a fegyvervásárlás, március végén Jaroslav Kohout³² vezetésével küldöttséget menesztett Egyiptomba. Hivatalosan egy ipari kiállítás miatt utazott ki, valójában folytatta azokat a tárgyalásokat, amelyek Ragab tábornok 1953-as körútja után nem realizálódtak. Azonban most is lassan haladtak az egyeztetések, több delegációnak kellett Egyiptomba utaznia.

A tárgyalások elindításában és felgyorsulásában nagy szerepe volt a szovjeteknek is. A bandungi konferenciát követően a Szovjetunió már egyre valóságosabb partnernek tekintette Nasszert. Április 16-án a Szovjetunió külügyminisztériuma közleményt adott ki „a Közel- és a Közép-Kelet biztonságáról”. Ebben Moszkva határozotlan elítélte a Bagdadi Paktumot és a nyugati országokat, mivel „a Közel- és a Közép-Keleten felállított katonai tömbökre nem a térség országainak van szükségük, hanem az agresszív amerikai és brit köröknek.”³³ A fegyvervásárlás szempontjából a lényeges és meghatározó momentum az volt, amikor Nasszer és Danil Szemjonics Szolod szovjet nagykövet³⁴ május 21-én megbeszélést folytatott, s lényegében megegyeztek a fegyvervásárlási szerződés megkötéséről, mégpedig Prágán keresztül. (Részletesebben lásd a 2-es számú dokumentumot.) Ennek köszönhetően felgyorsultak a tárgyalások a két (három) fél között. Július 11-én a CSKP KB szóban informálta a

³² Jaroslav Kohout (1915–?) hajózást és tengeri kereskedelmet tanult Görögországban. A második világháború előtt visszatért Prágába, tejjárakban dolgozott. 1945-ben lépett be a pártba, 1955-től helyettesi pozíciókat töltött be az MZO-ban. Indiában (1965–1967) és az ENSZ-ben (1969–1972) volt nagykövet. Genfből való visszatérése után menesztették a Külügyminisztériumból, mivel aktívan részt vett a „prágai tavaszban”.

³³ Lugosi Győző (szerk.): *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez*. L'Harmattan, Budapest, 2006. 316–317.

³⁴ Danil Szemjonics Szolod (1908–1988) szovjet nagykövet és orientalista. 1943-ban nevezték ki konzulnak Kairóba, majd 1944–1950 között ő volt a Szovjetunió szíriai és libanoni nagykövete. 1953 és 1956 között a Szovjetunió egyiptomi nagykövete. Visszahívása után a külügyminisztérium közel-keleti részlegének vezető posztját töltötte be, de előtte még 1959-től 1962-ig Guineában volt nagykövet.

pártagokat, hogy „speciális anyagokról szóló tárgyalások zajlanak” Egyiptommal. Július 19-én aláírták a csehszlovák–egyiptomi kereskedelmi szerződést, ami igazából „megágyazott” a későbbi fegyvervásárlási egyezménynek. Prága így akarta ellensúlyozni a negatív kereskedelmi mérleget és növelni a saját exportját az észak-afrikai országba. Másodszor a különbözetet szabad valutában akarták elszámolni, amiből Csehszlovákiának kevés állt a rendelkezésére. Harmadik célja az egyezménynek az volt, hogy diverzifikálják a csehszlovák árukat, mivel addig csak papírt, fűrészárut, használati cikkeket és cukrot adtak el Egyiptomnak. Kairó szintén nagy jelentőséget tulajdonított ennek a szerződésnek: a nacionalista vezetésnek ez volt az első ilyen jellegű gazdasági egyezménye egy régió kívüli szocialista országgal, mely később mintául szolgált a többi szocialista állam esetében is. Az SZKP elküldte a *Pravda* főszerkesztőjét és a Szovjetunió későbbi külügyminiszterét, Dmitrij Trofimovics Sepilovot az egyiptomi forradalom harmadik évfordulójára (július 22-én), hogy átadja az információt: Moszkva beleegyezett a feltételekbe. Aznap az egyiptomiak odaadták az előzetes fegyvervásárlási listát Kohout csehszlovák küldöttnek is. *(Az előzetes fegyverlistával, valamint a tárgyalásokkal a 3-as számú dokumentum foglalkozik.)*

Július 26-án egyiptomi mérnökök és pilóták utaztak Csehszlovákiába, akik a MiG vadászgépeket tanulmányozták. Az augusztus 8-án tartott KB-ülésen végleges döntés született a „speciális anyagok” Egyiptomba való leszállításáról. A határozatban lefektették, hogy az egyiptomi küldöttséggel közös csehszlovák–szovjet bizottság tárgyal. A fegyverekért kapok áruk fajtáit, a törlesztési feltételeket és a szakértők kiképzését, illetve kiküldetését a csehszlovák fél fogja megállapítani és végrehajtani. A visszafizetés történhet egyiptomi árukban vagy valutában, és – szovjet nyomásra – olyan feltételeket támasztanak Egyiptommal szemben, mint amelyet a Szovjetunió támaszt a „baráti országok” esetében.³⁵

A fegyvervásárlást felgyorsították a Közel-Keleten zajló események. Augusztus 18-án kitört az Anyanya-felkelés Szudánban, amely

³⁵ NA, KSC – ÚV, f. 02/2 02/2 sv. 55. ar.j. 71., b. 29. *Úsnesení politického byra ÚV KSC ze dne 8. 9. 1955.* (A CSKP 1955. augusztus 8-án kelt határozata)

mögött Nasszer Izraelt látta.³⁶ (Erről részletesebben lásd a 4-es számú dokumentumot.) Augusztus 20-án Mohamed Háfez Iszmáil³⁷, vezetésével katonai küldöttség utazott Prágába, s kezdetét vették a háromoldalú (csehszlovák–egyiptomi–szovjet) tárgyalások. A szovjetek inkább megfigyelők voltak, mintsem kezdeményezők, csupán a csehszlovákok által nem gyártott hadianyagok leszállítását vállalták magukra. Augusztus 23-án az egyiptomi küldöttség közölte, hogy Egyiptom milyen vadászgépeket, bombázókat, páncélosokat és tüzereségi ágyúkat rendelne a szocialista országoktól. Eközben újabb fegyveres incidens robbant ki Gázában az egyiptomi és izraeli hadsereg között. Nasszer úgy vélte, a szudáni és a gázai események összefüggnek egymással, amelyek nem jelentenek mást, mint az izraeli invázió kezdetét. (Erről részletesebben lásd a 4-es számú dokumentumot.) Augusztus 30-án újabb fegyveres összecsapásra került sor a Gázai övezetben.³⁸ Ez azonban meggyőzte a csehszlovák–szovjet felet, hogy minél előbb teljesítsék az egyiptomiak kéréseit, s engedélyezzék a harckocsik és repülőgépek leszállítását. Szeptember 4-én

³⁶ Anyanya-felkelés volt a nyitánya az 1972-ig tartó első szudáni polgárháborúnak. A dél-szudáni törzsek fegyveres harcba kezdtek a kartúmi kormányzat ellen, hogy nagyobb autonómiát kapjanak. Többnyire gerillaháborúról volt szó, amelyben a becslések szerint félmillióan veszítették életüket. Egyiptom a szudáni kormányt támogatta, a felkelőket pedig Etiópia és Uganda. Ugyanakkor Nasszer feltételezései később beigazolódtak: Izrael az 1960-as években fegyvert szállított és katonai kiképzést nyújtott a dél-szudáni lázadóknak, saját repülőgépcivel szállítva az utánpótlást.

³⁷ Mohamed Háfez Iszmáil (1919–1997) 1951-ben nevezték ki washingtoni katonai attasénak Ragab helyére. 1954-ben az egyiptomi hadügyminiszter kabinetfőnökévé vált, valamint ő lett a vezetője annak a bizottságnak is, amely a külföldi (szocialista) országok fegyvervásárlásáért ügyelt. Emiatt ő lett annak az egyiptomi delegációnak a feje, amely az 1955-ös fegyvervásárlási szerződésről tárgyalt Prágában. Később diplomáciai pályára lépett: 1960-tól külügyminiszter-helyettes, az évezed végén volt londoni, római és párizsi nagykövet. 1970-ben az egyiptomi titkosszolgálat vezetőjévé nevezték ki és 1971-től Anvar Szadat nemzetbiztonsági tanácsadója.

³⁸ Augusztus 31-én az Elkayam-hadművelet során izraeli ejtőernyősök megtámadták Hán-Junisz környékén lévő egyiptomi katonai bázist. Az izraeli vezetés szerint ez megtorlás volt egy korábbi beszivárgásos (fidájín) támadásért. A hadműveletben 72 egyiptomi és egy izraeli katonája vesztette életét. Az összecsapás végül szeptember 4-én, az ENSZ által tető alá hozott tűzszüneti megállapodással és a fidájínok támogatásának leállításával végződött.

Szolod közölte Ali Szabrival³⁹, hogy Moszkva hajlandó leszállítani a kért páncélosokat és már csak napok kérdése a szerződés realizálódása.

A csehszlovák–egyiptomi szerződést végül szeptember 12-én írták alá a felek. *(A csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződésről lásd az 5-ös számú dokumentumot.)* A „105-ös akciónak” nevezett hadművelet keretében Egyiptom összesen 921 millió csehszlovák korona értékű csehszlovák/szovjet fegyverszállítmányra volt jogosult, amit több (október 25., 1956. január 15., 1956. március 15.) részletben kellett leszállítani, cserébe az egyiptomiaknak 1958-ig törlesznie kellett volna. *(A leszállítandó fegyverekről és a törlesztési részletekről lásd az 5-ös számú dokumentumot.)* 1955. szeptember 16-án Prágában aláírták a csehszlovák–szovjet szerződést, ami egészítette a csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezményt. Ebből a megállapodásból derült ki, hogy a 921 millió koronából a szovjetek része 523 milliót, a csehszlovákoké pedig 398 milliót tesz ki. Bár a szovjet arány nagyobb volt, valójában ez a páncélozott szállítójárműveket (BTR–152), a repülőgépek (IL–28) egy részét és a tüzérségi ágyúk egy részét jelentette, amit a csehszlovák hadiipar nem, vagy csak kis mennyiségben állított elő. A „speciális anyagok” darabszámát tekintve viszont a csehszlovákok szállítottak többet, de még a Szovjetunió által pótolt hadieszközöket is csehszlovák jelzések alatt adták oda Egyiptomnak. Cserébe Csehszlovákia az Egyiptomiaktól kapott gyapot, rizs, selyemfonalak, nyers cserzett bőr egy részét szállítja le Szovjetuniónak, amit egy későbbi szerződésben határoznak meg. Ugyanúgy, ha esetleg Kairó nem képes teljesíteni valamelyik áru leszállítását Csehszlovákiának, akkor azt majd a Szovjetunió pótolja.⁴⁰

³⁹ Ali Szabri (1920–1991) a Szabad Tisztek mozgalmának egyik oszlopos tagja volt. Török származása ellenére magas funkciókat töltött be az egyiptomi vezetésben. Először a Miniszterelnöki Hivatal kabinetfőnöke volt, majd 1956–1957-ben az egyiptomi titkosszolgálat (Gihaz al-Mukhabarat al-Amma) vezetője, később pedig miniszterelnök (1962–1965).

⁴⁰ NA, KSČ – ÚV, f. 02/2 sv.66. ar.j. 82., b. 19. *Smlouva mezi vládou Československé republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o dodávkách speciálního materiálu do Egypta a o účtování těchto dodávek ze dne 16.9.1956.* (Az 1955. szeptember 16-án kötött csehszlovák–szovjet szerződés az Egyiptomnak leszállított speciális anyagokról) 1955. október 10.

1955. szeptember 15-én a Nasszer–Szolod-találkozó egyik fő témája a szeptember 12-én aláírt fegyvervásárlási szerződés volt, amit az egyiptomi miniszterelnök „tiszteséges kereskedelmi megállapodásnak tartott”. (A Nasszer és Szolod közötti beszélgetésről lásd a 6-os számú dokumentumot.)

A Prágában tárgyaló egyiptomi delegáció arra kérte Csehszlovákiát és a Szovjetuniót, hogy tartsa titokban a megállapodást, mivel tartottak a nyugati reakcióktól, s majd az október 25-én megérkezett első szállítmány megérkezése után hozták nyilvánosságra. Ugyanakkor Nasszer nem várt addig és szeptember 27-én jelentette be a fegyvervásárlás megkötését: „Csehszlovákiától viszont olyan választ kaptunk, amelynek értelmében kész az egyiptomi hadsereg szükségleteinek megfelelően fegyvereket juttatni, kereskedelmi alapon, bármely kereskedelmi ügylethez hasonló tranzakció útján. Megállapodtunk, és az elmúlt héten Egyiptom fegyverszállításra vonatkozó kereskedelmi szerződést kötött Csehszlovákiával. Ez a megállapodás lehetővé teszi Egyiptom számára, hogy hazai termékekkel – azaz gyapottal és rizsszel – fizessen. Ezt az ajánlatot hálásan elfogadtuk. Ily módon, testvéreim, a forradalom elérte az egyik célját, az erős nemzeti hadsereg létrehozását elérhetjük.”⁴¹

Ez azonban kényelmetlenül érintette Prágát, mely titokba akarta tartani a megállapodást, s felvetődött annak lehetősége, hogy emiatt felmondják a szerződést. Azonban a Szovjetunió Egyiptom mellé állt a kérdésben és október 2-án közölték a csehszlovák diplomatákkal: „Nem szabad Nasszert sem nyilvánosan, sem titokban felelősségre vonni, mert azzal sérülnének nem csak az egyiptomi, hanem az arab országokkal fenntartott kapcsolatok, s Nasszer közzétételét [a fegyvervásárlásról – KL] helyes lépésnek tartja.”⁴² Ezért a CSKP KB elfogadta a szerződést és a Csehszlovák Köztársaság kormányának erről szóló nyilatkozata egy nappal később megjelent a csehszlovák sajtóban is. (A nyilatkozatról lásd a 7-es számú dokumentumot.)

A nemzetközi közösség reakció szinte azonnaliak voltak, a nyugati lapokban egymás után jelentek meg a csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződést bíráló és kritizáló írások. Ezenkívül az amerikai, brit, francia, izraeli és más nyugati országok politikai és diplomáciai vezetői éles és heves kampányt folytattak Egyiptom

⁴¹ Lugosi (szerk.): *Dokumentumok...* i. m. 319–323.

⁴² NA, KSC – ÚV, f. 02/2 sv.66. ar.j. 82., b. 19. i. m.

ellen, hogy álljon el a szerződéstől. Az ilyen jellegű támadásokból Csehszlovákiának és a Szovjetunióknak is kijutott, hiszen szerintük ezzel „a lépésükkel aláásták a közel-keleti békét”, fegyverkezési versenyt indítottak el a térségben, valamint „hozzájárultak a nyíltan antiszemita és Izrael-ellenes arab politika megszületéséhez”. *(Bővebben néhány reakcióról lásd a 8-as, a 9-es, és a 10-es számú dokumentumot.)*

1. dokumentum

Oldřich Kaisernek⁴³, Csehszlovákia római nagyköveteinek jelentése az egyiptomi kormány cseh fegyverek és mezőgazdasági berendezések iránti érdeklődéséről

Ez év májusában megérkezett Rómába az új egyiptomi nagykövet, aki korábban külügyminiszter volt Nagib-tábornok kormányban.⁴⁴ A diplomáciai tevékenysége megkezdése előtt hivatalos látogatást tett nálam...Ezt nagyon barátságos gesztusként kellene számon tartani... A szokásoknak megfelelően én hét nappal később viszonztam a látogatását...

Mindkét találkozó során az egyiptomi nagykövet barátságosan beszélt velem a nemzetközi problémákról, s erősen kritizálta a brit imperializmus tevékenységét Egyiptomban és a világ többi részén. Ugyanúgy bírálta az amerikai (közel-keleti) politikát is. Kedvezően nyilatkozott a „béketábor tagjainak” politikájáról, s elmagyarázta, hogy az ő politikájuk egybeesik az országának létfontosságú érdekeivel, vagyis azzal, hogy minden lassan fejlődő országnál (amelyek a gyarmati elnyomásnak és a külföldi kapitalisták kizsákmányolásának köszönhetően váltak szegényekké) elősegítsék a radikális gazdasági és szociális változásokat. Kijelentette, hogy az ő országa szeretne

⁴³ Oldřich Kaiser (1911–1988) Prágában végezte tanulmányait. 1936-tól a CSKP tagja, egy évvel később pedig elvette Maria Zápotockát, aki nem volt más, mint Antonín Zápotockýnak, Csehszlovákia későbbi miniszterelnökének és köztársasági elnökének a lánya. A második világháború alatt a Dachau mellett lévő koncentrációs táborban tartották fogva. A háború után biztosító-társaságoknak volt az igazgatója, 1948-tól pedig aktív diplomáciai szolgálatba kezdett: ő volt a kommunista Csehszlovákia első mexikói nagykövete (1948–1952), majd ugyanilyen titulusban szolgált Olaszországban (1952–1954), Argentínában (1957–1960), Venezuelában (1969–1970) és Peruban (1970).

⁴⁴ A jelentésben szereplő egyiptomi nagykövet személyazonosságát nem közölte Kaiser, így nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy kiről van szó. Kaiser azt írja, hogy az illető a Nagib-kormány külügyminisztere volt korábban, csak hogy ezt a pozícióit 1952-től 1964-ig Mahmúd Fauzi (1900–1981) töltötte be, aki esetében nincs említés arról, hogy Olaszországban lett volna nagykövet.

kölcsönösen előnyös és barátságos kapcsolatokat kialakítani a világ minden államával – ebbe beszámítva a Szovjetuniót és a többi népi demokratikus országot is – és ezt mindenféle diszkriminációtól mentesen és feltétel nélkül akarja megvalósítani. Hangsúlyozta, hogy ez a bármilyen diszkriminációtól mentes intenzív kapcsolatok kialakítását jelentené, legfőképpen gazdasági dimenzióban. A Csehszlovákiával fenntartott viszonyban kapcsolatban megjegyezte, hogy hosszú távollét után újra küldtek egyiptomi nagykövetet Prágába⁴⁵ akkor, amikor az új (egyiptomi) kormány egymás után hozta a megszorító intézkedéseit és szerte a világon felfüggesztette a diplomáciai képviseleteit. Egyiptom a „béketábor” két helyén – Moszkvában és Prágában – továbbra is fenntartotta a diplomáciai misszióit. Később a nagykövet bejelentette, hogy az új egyiptomi kormány érdeklődik a Csehszlovákiával való gazdasági kapcsolatok megóvása és megerősítése iránt is. Egyiptom érdeklődést mutatott a karabélyok, a gépfegyverek és a lőszerrel szemben (feltehetőleg azért, hogy felszereljék a brit megszállás ellen harcoló gerillákat⁴⁶), valamint mezőgazdasági gépeket is kértek. A legutóbbi találkozónkra 1953. június 27-én került sor, mégpedig a braziliai nagykövetség fogadásán. Arra kért meg, hogy magánbeszélgetést folytassunk. A diskurzus során azt kérte tőlem, hogy győzzem meg a csehszlovák kormányt az alábbi kérdés fontosságáról, amely egyenesen az egyiptomi elnöktől (Mohamed Nagíbtól) jött: a csehszlovák kormány nem tudna-e a lehető legrövidebb időn belül több száz harckocsit leszállítani Egyiptomnak? Ehhez még hozzátette azt is, hogy az ő kormánya tisztában van a Szov-

⁴⁵ Nincs név szerint említve, de ekkor Mohamed Abdel-Moneimet volt Egyiptom prágai nagykövete. Ő korábban Görögországban, Olaszországban és Portugáliában volt nagykövet, prágai kinevezése előtt az egyiptomi külügyminisztériumban volt az adminisztráció feje.

⁴⁶ A brit hadsereg és az egyiptomi hatóságok között a 20. században többször törték ki kisebb összecsapások a Szuezi-csatorna mentén, ahol Nagy-Britannia közel 80 000 fős kontingenst állomásoztatott. Az 1952-es egyiptomi forradalomnak az egyik kiváltó eseménye is egy incidens volt Iszmáília mellett, amelyben 41 egyiptomi rendőr vesztette életét, s Nyugat-ellenes tüntetések robbantak ki Egyiptom-szerte. A katonai hatalomátvétel után Nasszer ösztönözte a brit katonákkal szembeni ellenállást, fegyverekkel látta el az ott harcoló gerillákat. Végül 1954 júliusában jelentős amerikai nyomásra újraindultak a tárgyalások, s október 19-én aláírták a végleges megállapodást a brit katonai csapatok kivonulásáról.

jetunió és a népi demokratikus államok fenntartásaival, vagyis azzal, hogy ők nem szívesen szállítanak fegyvereket olyan országoknak, amelyek az imperialisták által kiprovoált fegyveres konfliktus esetén esetleg a „béketábor tagjai” ellen használhatják fel azokat. Mindazonáltal azt kérte, hogy vizsgáljuk felül a korábbi álláspontunkat, és vegyük tudomásul, hogy Egyiptom soha nem lesz az imperialisták szövetségese... és mindenfajta nemzetközi kritériumok szerint is Egyiptomnak nagyon kevés fegyver áll rendelkezésére. Ezeket a fegyvereket pedig kizárólag önvédelemre használná fel egy olyan ország, amely jelenleg is harcol a függetlenségért és a kolonializmus ellen. Én természetesen kitérő választ adtam és azt mondtam, hogy keveset tudok a fegyverexport-ügyekről és Csehszlovákia nem vett részt egyetlen fegyvervásárlási egyezmény megkötésében sem.⁴⁷ Amikor a nagykövet továbbra is ragaszkodott a témához, én továbbra is annyit ígértem, hogy átadom az üzenetét a kormányomnak... A beszélgetésünk végén az egyiptomi nagykövet elmondta, hogy erről informálja a Rómában tartózkodó szovjet katonai attasét, Kosztyilevet is.⁴⁸ Nagyon örülne annak a lehetőségnek, ha ezt az ügyet Prágában tudná megbeszélni egy illetékes (csehszlovák) hatósági személlyel. Hozzátette, hogy erre a diskurzusra akkor kerülne sor, amikor meglátogatná Egyiptom prágai nagykövetét, aki mellesleg jó barátja. A prágai útját pedig akkor ejtené meg, amikor hamarosan hivatalos látogatást tesz Bécsben.

Prágában, 1953. július 15.

Kaiser

Forrás: *prágai Cseh Külügyminisztériumi Levéltár – Egyiptom, Szíria, Izrael mappa*

⁴⁷ Ez valótlán állítás volt a nagykövet részéről. Prága ebben az időszakban Etiópiával kötött fegyvervásárlási egyezményt. Ugyanakkor ott volt Izrael, ahova Csehszlovákia 1947-től 1949-ig fegyvereket exportált. Csak 1948-ban a csehszlovák fegyver kivitel 25 millió dollár volt, ebből 15 millió Izraelbe irányult. Az utolsó nagyobb fegyvervásárlást (25 darab Avia S-199 és 50 db Spitfire Mk.IXE vadászgépek, kézfegyverek stb.) 1949 novemberében kötötték meg a felek. Bulínová: *Československo a Izrael...* i. m. 206

⁴⁸ Mihail Alekszejevics Kosztyilev (1900–1974) 1945–1954 között nem csak katonai attasé, hanem a Szovjetunió római nagykövete is volt. Argentínában volt még nagykövet 1956 és 1959 között, majd visszatérése után a szovjet külügyminisztériumban dolgozott mint tanácsadó.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), fond Sekretariát ministra – trezorové spisy 1945–63, kart.č. 53, t.j. 0574/I-1/53. Věc: Zájem egyptské vlády o dodávky čs. válečného materiálu a zemědělských strojů z ČSR, Praha, 15. 7. 1953.

2. dokumentum

Memorandum arról a megbeszélésről, mely D. S. Szolod, Szovjetunió egyiptomi nagykövete és G. Nasszer egyiptomi miniszterelnök között zajlott le 1955. május 21-én

Az előzetes megállapodás értelmében talákoztam Nasszerrel, aki a beszélgetés elején előnyben részesítette a bandungi konferencián elért eredmények megvitatását. Abban kételkedett, hogy a résztvevők követni fogják-e annak határozatait, mivel minden egyes országnak megadták lehetőséget arra, hogy azokat a (saját) megítélésük szerint interpretálhassák. Ő azt gondolta, hogy a konferencia jelentősége annak morális hatásában rejlik. Megjegyezte, hogy a határozat tíz pontja⁴⁹ közül, amelyek témája a (világ) béke volt, hetet Egyiptom javasolt és szerinte ez jelenti a legjobb választ erre a kérdésre: „Béke-két akar-e Egyiptom?”

A kommunista Kína képviselőivel kötött szerződésekkel kapcsolatban Nasszer azt mondta, hogy Bakuri sejk, a vallásügyi miniszter, és professor Musztafa Kámil⁵⁰ éppen Pekingben tartózkodnak, hogy

⁴⁹ 1955. április 18-tól 28-ig zajlott az afroázsiai konferencia az indonéziai Bandungban, amelyen 29 állam vett részt. Lerakták a két tömbből kimaradó „el nem kötelezett országok mozgalmának” alapjait. A konferencia végén aláírták a tízpontos deklarációt, amelynek főbb pontjai: a faji megkülönböztetés eltörlése, a konfliktusok tárgyalásos úton történő megoldása, az államok szuverenitásának tiszteletben tartása, a nemzetközi jog betartása, az egymás belügyibe való be nem avatkozás stb.

⁵⁰ Musztafa Halíl Kámil később közlekedésügyi miniszter volt Egyiptomban.

tanulmányozzák a Vörös Kína⁵¹ és Egyiptom közötti kereskedelmi kapcsolatok létesítésének lehetőségeit. Továbbá megtárgyalta Csou En-lajjal⁵² a Vörös Kína elismerésének kérdését, aki megértéssel viseltetett az egyiptomiak nehézségei iránt.

Nasszer szerint az amerikaiak és a britek nyomást gyakoroltak az egyiptomi kormányra azért, hogy ne tartson fenn semmiféle kapcsolatot a (kommunista) Kínával.⁵³ Egyiptom nem ignorálhatja az amerikai–angol álláspontot, mert attól tart, hogy ők (az angolszászok) leállíthatják a brit erők evakuálását a Csatorna-övezetből. Ez volt az oka annak, hogy Egyiptom távol maradt a Kína felvételéről szóló ENSZ-szavazáson, miközben (Nasszer) a szíve szerint Kína elismerése mellett foglalna állást.⁵⁴

Ezzel kapcsolatban Nasszer a tanácsomat kérte, s én azt válaszoltam, hogy a Kína és Egyiptom közötti diplomáciai kapcsolatok létesítése érdekében állhat Egyiptomnak és a többi arab államnak is, mert így tovább erősítenék a pozíciójukat az ENSZ-ben. Például a

⁵¹ „Vörös Kína” alatt a Mao Ce-tung vezette, 1949-ben kikiáltott Kínai Népköztársaságot értik. A kínai nevek esetében nem a pinyin, hanem a magyar nyelvben már meghonosodott változatokat használom.

⁵² Csou En-laj (1898–1976) a Kínai Népköztársaság külügyminisztere (1949–1958) és miniszterelnöke (1949–1976) volt.

⁵³ Ugyanakkor a Csang Kaj-sek vezette Kínai Köztársasággal Kairónak már korábban is voltak diplomáciai kapcsolatai. I. Fuád uralkodása idején (1917–1936) Egyiptom elsőként nyitott követséget Pekingben. Azonban diplomáciai vagy kereskedelmi tárgyalásokra alig került sor, még csak egyezményeket sem kötöttek a felek. Az elsőt is csak 1943-ban kötötték meg, amikor a novemberben rendezett kairói konferencián az Egyesült Államok, Kína és Nagy-Britannia arról döntött, hogy összehangolják a japánok elleni támadásaikat és a háború után visszaállítják a Kínai Köztársaságot. A Szabad Tisztek hatalomátvétele után Kairó Tajpejvel igyekezett szorosabbá fűzni a viszonyt. 1952. október 25-én Egyiptom csatlakozott ahhoz az ENSZ BT-határozathoz, amely megakadályozta, hogy Tajvant kizárják a Biztonsági Tanácsból, mint Kína „egyetlen legitím képviselőjét”. A kínai kommunista vezetés és az egyiptomi forradalmi kormány közötti konfliktust idézett elő az is, hogy Peking „félreértette” az 1954-ben kötött, a Szezi-csatorna evakuálásáról szóló szerződést, mivel azt „az egyiptomi nép elleni és az amerikai imperializmust erősítő lépésének” tartotta.

⁵⁴ Nasszer a Kínai Népköztársaságot – egyfajta válaszként az Asszuáni-gát megépítésével kapcsolatos tárgyalások megszakadására – 1956. május 30-án ismerte el.

marokkói kérdésről szóló (1954. szeptember 25-én tartott) szavazás során Egyiptom és a többi arab állam képtelen volt elegendő mennyiségű voksot szerezni (ahhoz, hogy az ügyet az ENSZ napirendre tűzze).⁵⁵ Azonban ha a (kommunista) Kína részt vehetett volna azon a szavazáson, akkor lehet, hogy néhány távolmaradó ország másképpen voksolt volna.

Azután Nasszer deklarálta, hogy Egyiptom az Izrael által jelentett súlyos agresszió veszélyével néz szembe. Nézőpontja szerint a nyugati hatalmak nehézfegyverekkel látták el Izraelt, miközben azok leszállítását annak ellenére tagadták meg Egyiptomtól, hogy a lehető legtöbb erőfeszítést tette meg értük. Franciaország harckocsik leszállításáról állapodott meg Egyiptommal, de később megduplázták az árat, s megtorpantak a tárgyalások. Nasszer aggódott amiatt, hogy az amerikaiak megengedik Izraelnek, hogy megszállja Egyiptomot, és ők az egyiptomi hadsereget alig 24 óra leforgása alatt eltörölnék a föld színéről. Természetesen az angolszászok nem engednék meg egy ilyenfajta dolog bekövetkeztét, és (egy Izraellel való konfliktus esetén) még döntőbíróként lépnének fel és Egyiptomot olyan határozatok elfogadására kényszerítenék, amelyeket nem fogadhat el. Ez az oka annak, hogy az egyiptomi kormány a legfontosabb prioritásának jelölte meg a hadseregének nehézfegyverekkel történő felszerelését. Ilyenformán Nasszer már a bandungi útja előtt utasításokat adott Haszan Ragabnak, a Hadügyminisztérium miniszter-helyettesének, hogy lépjen kapcsolatba a szovjet katonai attaséval⁵⁶ és kérdezze meg őt az egyiptomi fegyvervásárlással kapcsolatos szovjet állásponttól. Egyelőre ő (a szovjet katonai attasé) nem kapott semmiféle hírt Ragabtól.

Én azt válaszoltam, hogy Ragab április 6-án felhívta a szovjet katonai attasét, s ezt a kérdést tette föl neki, és – ahogyan azt én tudom – Ragab április 12-én megkapta a válaszunkat, amelyben közöltük, hogy a szovjet hatóságok készen állnak megkezdeni a tárgyalásokat. Később Ragab azt kérte, hogy a tárgyalások inkább Prágában, mint-

⁵⁵ Bár az eredeti forrásban 1954. szeptember 25-e szerepel, ekkor még nem tartott az ENSZ IX. Közgyűlése, amely csak október elején vette kezdetét. Továbbá a marokkói kérdés 1954. december 17-én volt a Közgyűlés témája.

⁵⁶ A Kairóban lévő szovjet katonai attasé személyéről mindössze annyit sikerült kideríteni, hogy vezetékneve Nimecsenko és ezredesi rangban szolgált a Vörös Hadseregben.

sem Moszkvában legyenek. Ezzel mi is egyetértettünk. Mégis, egyelőre Ragab semmiféle válasszal nem tért vissza hozzánk és úgy tűnt (a számunkra), hogy a következő lépés megtétele majd Egyiptomon múlik. Nasszer azt válaszolta, hogyha ez a helyzet, akkor „már holnap elküldöm Ragabot tárgyalni a ti képviselőitekkel”.

Nasszer ezután a Szovjetunió és Egyiptom közötti kereskedelmi kapcsolatokra tért ki, és azt mondta, hogy Egyiptom nem részesíti előnyben sem a Keletet, sem a Nyugatot. Ráadásul Egyiptom szeretette volna megerősíteni a gazdasági kapcsolatait a Szovjetunióval, azonban erre limitált képesség állt rendelkezésére azt követően, hogy az amerikaiak és a britek közölték Egyiptommal: minden ilyen irányba tett lépés negatív következményeket von maga után. Az egyiptomi kormány fenyegetésként interpretálta a brit katonák Szuezi-övezetből zajló evakuációjának esetleges leállítását.

Azután ő (Nasszer) elkezdte kifejteni azt az „elméletet”, amely szerint az Egyiptom és a Szovjetunió közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítésével csak tovább ösztönzik a helyi kommunistákat arra, hogy tovább növeljék a rendszerellenes aktivitásukat.⁵⁷ Saját szavai szerint a helyi kommunisták oly módon viselkedtek, hogy hátráltatták a nemzeti érdekeket. Állítólag zavart okoztak a forradalmi rezsim intézményeiben és Nasszert angolszász bábnak állították be.

Mivel teljesen világos volt, hogy a kommunista tevékenység Egyiptomban szorosan összefüggött Moszkva általános politikájával, és egyben tükrözte is azt, ő (Nasszer) abból indult ki, hogy a Szovjetunió a jelenlegi rezsimmel ellentétes álláspontra helyezkedett. Azt mondtam neki, hogy rossz benyomásai voltak a szovjet politikáról. A Szovjetunió elkötelezett a világbéke erősítésében és a két rendszer – kapitalista és szocialista – egymás mellett élésében. A Szovjetunió sehol és semmikor nem avatkozott be (sic!) más or-

⁵⁷ Egyiptomban sokáig a vezető kommunista pártot a Demokratikus Mozgalom a Nemzeti Felszabadulásért (arabul HADITU) jelentette. Csakhogy a HADITU együttműködött a Szabad Tisztekkel még az 1952-es forradalom után is, miközben ők üldözték a kommunista pártokat. Ezért sokan kiléptek a HADITU-ból és számos kisebb, többnyire városokban működő, marginális befolyással rendelkező kommunista csoportot hoztak létre, amelyek egyszerre bírálták az egyiptomi kormányt és a HADITU-t is. (Például: Progresszív Felszabadítási Front – JTT; Előre az Egységes Egyiptomi Kommunista Pártért – NHSM). Részletesen ld. Tareq Ismael: *The Communist Movement in Egypt, 1920–1988*. Syracuse University Press, New York, 1990. 68–89.

szágok belügyeibe... Azonkívül, ha az egyiptomi kormány szeretné leellenőrizni azt, hogy a szovjet kormánynak nincs semmiféle önző szándéka Egyiptom felé, akkor javasoljuk egy olyan szerződés aláírásáról szóló vita megkezdését, amely tartalmazná a belügyekbe való kölcsönös be nem avatkozás záradékát.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatosan Nasszer semmiféle reakciót nem mutatott és közölte, hogy Egyiptomnak nagy szüksége van gazdasági segítségre. Ennek az ügynek (ahogyan Nasszer hozzátette) egyaránt vannak politikai és gazdasági aspektusai. Azt feleltem, hogy mi megértjük az Egyiptommal való gazdasági kapcsolatok fejlesztésének politikai aspektusait. Különös volt, amikor (Abdel-Moneim) el-Kaiszúni, az egyiptomi pénzügyminiszter⁵⁸ felvetette az egyiptomi rizs vásárlásáról szóló tárgyalások megkezdésének lehetőségét, és mi a politikai dimenziót szem előtt tartva pozitív választ adtunk erre a kérésre.

Nasszernek tanulmányoznia kellett Egyiptom és a Szovjetunió közötti gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés ügyét. Eszerint azt akarta, hogy Ali Szabri, az ő (miniszterelnöki) hivatalának főnöke és – a saját szavai szerint – „az ember, akiben a leginkább megbízik”, az ügy részleteinek megvitatása érdekében találkozzon a mi (szovjet) nagykövetségünk kereskedelmi attaséjával⁵⁹ és más képviselőivel. Csak miután meghallgatta Szabri beszámolóját, azután fog következtetéseket levonni és utasítja majd a megfelelő minisztériumokat azzal kapcsolatban, hogy miképpen közelítsék meg ezt az ügyet. Viszont Nasszer megismételte, hogy Egyiptom és a Szovjetunió közötti gazdasági kapcsolatok erősítése komoly komplikációkat idézhet elő az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával fenntartott viszonyban, és emiatt nem fogja tudni felgyorsítani a procedúrát.

Nasszer szerint jelenleg nagy nyomás nehezedik Egyiptomra, amit az angolszászok gyakorolnak az országra azért, mert (Kairó) dacos pozíciót képviselt az iraki-török paktummal szemben.⁶⁰ Azu-

⁵⁸ Abdel-Moneim al-Kaiszúni a Nasszer-kormány pénzügyminisztere volt 1954 és 1958 között.

⁵⁹ Nem derült ki a kereskedelmi attasé személyazonossága.

⁶⁰ 1955. február 24-én Bagdadban Irak és Törökország aláírta a védelmi egyezményt. Ez nyolc cikkelyből állt, amelyek értelmében Irak és Törökország „a térség békéje és biztonságuk érdekében” együttműködnek egymás-

tán hozzátette, hogy alapvetően nem állt szándékában az amerikaiak közel-keleti terveinek ellenében cselekedni, de az események miatt átgondolta, majd kialakította az új álláspontját. Az egyiptomi kormány fő célja a brit csapatok kivonása volt a Csatorna-övezet térségéből, és ezt a célját az angolszász reakcióktól függetlenül szeretné megvalósítani.

Később Nasszer megkérdezte, vajon a Szovjetunió segítséget nyújtana-e Szíria meggyőzésében is, hogy aláírja az Egyiptom, Szíria és Szaúd-Arábia közötti háromoldalú egyezményt.⁶¹ Amikor pedig visszakérdeztem, hogy mégis milyen fajta segítségre gondolt, akkor nem válaszolt...

D. Szolod, Szovjetunió egyiptomi nagykövete

Forrás: *Az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltára Arkhiv Vneshnei Politiki Rossijskoi Federatsii (AVPRF) fond 087, opis 18, papka 36, delo 3, listy 176-180.*

Angolra fordította és megjelentette: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112261>

sal, s minden vitást kérdést békés úton rendeznek. Hivatalosan szabad volt a csatlakozás bármely másik arab közel- és közép-keleti ország előtt, és bármikor ki lehetett lépni belőle. Az elnevezést azután kapta, hogy április 2-án Nagy-Britannia bejelentette csatlakozási szándékát a „Bagdadi Paktumhoz”.

⁶¹ 1955 márciusában egyiptomi-szaúdi-szíriai háromoldalú szövetség felállításáról kezdődtek tárgyalások Kairóban, mivel ezen országok veszélyesnek ítélték az iraki-török megállapodást. Azonban a tárgyalások elakadtak: Szíriára ekkoriban jelentős iraki nyomás nehezedett, nehogy Damaszkusz csatlakozzon a Bagdad két legnagyobb regionális riválisa, vagyis Szaúd-Arábia és Egyiptom által létrehozott katonai szövetséghez. Ugyanúgy problémák merültek fel a közös kül- és biztonságpolitika, közös hadsereg finanszírozása és a parancsnokság létrehozása terén. Végül Egyiptom és Szíria 1955. október 20-án, Egyiptom és Szaúd-Arábia október 27-én kötötte meg a védelmi szerződést.

3. dokumentum

Jelentés a csehszlovák kereskedelmi delegáció tevékenységéről Kairóban, 1955 júliusában

Szigorúan bizalmas!!!

1955. július 22. Prága

Márciusban, amikor egy (ipari) kiállítás miatt Egyiptomban tartózkodtam, Haszan Ragab tábornok, a Hadügyminisztérium helyettes államtitkára (miniszterhelyettes) egy listát nyújtott át (április 6-án), amelyen az egyiptomi kormány előzetes kérését jelentő repülőgépek, páncélosok és ágyúk voltak felsorolva. Hozzátette, hogy egyiptomi delegációt küldenek Prágába azután, hogy a Nyugat-Európából, különösen Nagy-Britanniából érkező fontos szállítmányok megérkeztek. A júniusban (Kairóba) megérkezett küldöttségünkig semmi sem lett ebből (az előzetes fegyvervásárlási megállapodásból). Én (akkor) megpróbáltam tárgyalást kezdeményezni az egyiptomi oldallal. Azonban kiderült, hogy Ragab tábornok, aki a katonai kereskedelmi bizottság egyik asszisztense, ebben az ügyben nem tud érdemi tárgyalásokat folytatni, mivel kizárólag az informálásban tud segítséget nyújtani... Csak Amer hadügyminiszternek⁶² és Nasszer miniszterelnöknek van lehetősége tárgyalásokat folytatni velünk. Megállapítottuk, Egyiptom nem nagyon bizik abban, hogy mi hajlandók lennénk jelentős mennyiségű nehézfegyvert, a hozzá való lőszerrel és alkatrészekkel együtt eladni a számukra. Ráadásul rendkívül nyugtalanok voltak néhány specifikus igényük közzététele miatt, mivel attól tartottak, hogy majd kihasználjuk a gyengeségeiket. Végül pedig tartottak a nyugati hatalmak esetleges beavatkozásától, ami leginkább a katonai felszerelések leállításában, az amerikai (gazdasági) segítség csökkentésében és a Csatormánál lévő brit helyőrség (növekvő) nyomásgyakorlásának formájában jelenhet meg. Miután a

⁶² Abdel-Hakim Amer (1919–1967) egyiptomi hadügyminiszter volt 1954 és 1967 között. 1956-tól 1967-ig többször kinevezték az egyiptomi hadsereg vezérkari főnökének és védelmi miniszternek. 1958–1965 során Egyiptom alelnöke volt. A hivatalos beszámolók szerint a hatnapos háborúban elszenvedett vereség miatt öngyilkos lett, de egyes források szerint megmérgezték.

szovjet nagykövet (Szolod) a moszkvai fegyverszállítmányok lehetőségeiről puhatolózott, olyan utasítást kapott Moszkvából, miszerint Csehszlovákia kezelje ezt az ügyet. A delegációnk elutazása előtt én az alábbi meghatározott listát kaptam kézhez:

- 80 MiG–15-ös vadászgép
- 20 bombázó (típus definiálása nélkül)
- 100 nehézpáncélos és 50 könnyű páncélos szállítójármű (típus definiálása nélkül)
- 24 darab 105 mm-es ágyú szállítójárművekkal együtt
- 125 csapatszállító (típus definiálása nélkül)

(Az egyiptomiak) nagy hangsúlyt fektetnek az olyan kérdések megválaszolására, mint a gyors szállítás, a törlesztés típusa – például a gyapot – és a fizetési határidő. Az elutazásom előtt megtárgyaltam az ügyet Ali Szabrival, Nasszer kabinetirodájának vezetőjével, aki megerősített abban, hogy Nasszer és Amer már eldöntötték, tőlünk vásárolnak majd fegyvereket, és a tárgyalásokat személyesen Ali Szabri fogja vezetni...

A szovjet nagykövet – akit mindenről informáltak – elmagyarázta, hogy a szovjet oldal elutasította a szovjet szakértők kiküldetését Kairóba. A szovjet katonai attasé (Nimecsenko) értesítette Ali Szabrit, hogy Csehszlovákiát keresse meg a (fegyvervásárlás) témájában. Fontos, hogy a tárgyalásokat titokban tartsuk és felvilágosítsuk a (csehszlovák) nagykövetet⁶³ arról, miszerint Szabri erről az

⁶³ Amost Karpíšek (1906–1961) 1935-től dolgozott a csehszlovák diplomáciában, de a második világháború idején visszatért az országba és részt vett a német megszállók elleni harcban. 1945-től ismét az MZO-ban kezdett el dolgozni, Belgrádban volt nagykövet (1945–1949). Mivel „időben” belépett a CSKP-ba, ezért megsúgta a megtorlást és egyedülálló módon folytathatta a diplomáciai karrierjét az 1950-es években. 1954-ben nevezték ki nagykövetnek Egyiptomba. Amikor 1959-ben visszatért Csehszlovákiába, ő lett a Külügyminisztérium Kilencedik Osztályának, a közel-keleti országokkal foglalkozó részlegének a vezetője.

ügyről másokkal is beszélhet. Szabri hangsúlyozta, hogy ők már azonnal el szeretnék kezdeni a tárgyalásokat, de számukra nem lehetséges augusztus 15-e előtt fogadni az első szállítmányt, mivel feltehetőleg addigra érkezne meg a brit–francia fegyverszállítmány. Ragab tábornok figyelmeztetett minket a Prágában tevékenykedő egyiptomi diplomatákkal kapcsolatban – olyan jelentések birtokába jutott, amelyek szerint a diplomáciai személyzetük támogatja a nyugati hatalmakkal való együttműködést.

Prága, 1955. július 22., Ing. Jaroslav Kohout

Utóirat: Az előzetes jelentések szerint az egyiptomi fél eldöntötte, hogy valamikor augusztus elején delegációt küld Prágába.

*Forrás: prágai Cseh Nemzeti Levéltár
Národní Archiv, Sekretariát V. Širokého, fond 1546, signatura
11/34/26, číslo 009338*

4. dokumentum

Memorandum arról a megbeszélésről, amely D. S. Szolod, a Szovjetunió egyiptomi nagykövete és A. Szabri, a Miniszterelnöki Hivatal kabinetfőnöke között zajlott le 1955. augusztus 22-én

Szigorúan bizalmas!

Szabri felhívta a nagykövetséget és azt kérte, hogy fogadjuk őt egy sürgős ügy megtárgyalása érdekében. A beszélgetés alatt a miniszterelnök nevében az alábbi dolgokat mondta:

Nemrég az al-Azhari-kormány⁶⁴ Szudánban távolodni kezdett Egyiptomtól...

⁶⁴ Iszmáil al-Azhari (1900–1969) Szudán első miniszterelnöke volt 1954 és 1956 között.

Az egyiptomi kormány mélyen meg van zavarodva attól a tény-től, hogy ma reggel 7 órakor egy fegyveres izraeli egység megtámadta Gáza egy részét. Ebben az indokolatlan incidensben egy egyiptomi tiszt vesztette életét, négy katona pedig megsebesült. Meg kell jegyezni, hogy az egyiptomi–izraeli demarkációs vonal mentén hosszú idő óta nem került sor semmiféle incidensre. Szabri elmondása szerint az egyiptomi kormány úgy véli, hogy a legutóbbi gázai incidens összefüggésben van a Dél-Szudánban zajló eseményekkel, az izraeliek a britek nyomására provokáltak ki (a gázai konfliktust), hogy így tereljék el Egyiptom figyelmét a szudáni eseményekről, valamint megakadályozzák Egyiptomot olyan intézkedések megtételében, amelyekkel pacifikálható lenne a szudáni szituáció.

Figyelembe véve az általuk teremtett bonyolult és tüskés helyzetet, Nasszer úgy gondolta, a brit provokációk csak akkor szünnének meg Dél-Szudánban és Palesztinában, ha a britek látnák, hogy Egyiptom jól felszerelt hadsereggel rendelkezik. Ezért Nasszer az egyiptomi kormány olyan kérését nyújtotta be a szovjet kormánynak, amelynek értelmében felgyorsítanák azoknak a fegyvereknek a leszállítását, amelyek az egyiptomi katonai delegáció és a szovjet küldöttség között zajló prágai tárgyalások fő tárgyát képezik. Az egyiptomi kormány elsődleges prioritását a szállító és a bombázó repülőgépek képezték, bármekkora mennyiségben és a lehető legkorábbi leszállítással. Ezenkívül az egyiptomi kormány felkészült arra is, hogy engedélyt adjon a szovjet pilótáknak a kairói „am-Maze” repülőterre való landolásra.

Az egyiptomi kormány úgy vélte, hogy sürgős fegyverszállítmányokra, elsősorban repülőgépekre van szükség azért, hogy a britek számára tudatosuljon az egyiptomi hadsereg magas szintű ellenállási képessége. Ezenkívül Egyiptomnak szüksége volt a teherszállító repülőgépekre abban az esetben, ha sikerülne megegyezni a szudáni kormánnyal arról, hogy egyiptomi csapatokat juttathassanak el Dél-Szudánba. Ha ez a szituáció bekövetkezne, akkor az egyiptomi kormánynak nem lenne más választása, mint a csapatokat kizárólag (légi) úton a helyszínre szállítani. Szabri megjegyezte, hogy az egyiptomi kormánynak nem áll módjában a tárgyalás felgyorsításával kapcsolatos utasításokat küldeni a Prágában tartózkodó katonai delegációnak, mert korábban azt az utasítást kapták, hogy lehetőleg kerüljenek el mindenfajta érintkezést a Prágában lévő egyiptomi

nagykövetséggel, hacsak a körülmények nem teszik ezt abszolút szükségessé.

Azt mondtam Szabrinak, hogy felhívom majd a szovjet külügy-minisztérium figyelmét Nasszer kérésére...

Forrás: *Az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltára*

Arkhiv Vneshnei Politiki Rossijskoi Federatsii (AVPRF) fond 087 opis 18, papka 37, delo 4, listy 42-44..

Angolra fordította és megjelentette: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112287>

5. dokumentum

A szeptember 12-én aláírt csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződés

Szigorúan bizalmas!

Szerződés

a Csehszlovák Köztársaság⁶⁵ kormánya és az Egyiptomi Köztársaság kormánya között a Csehszlovákiából Egyiptomba leszállítandó speciális anyagokról és ezeknek a szállítmányoknak a kifizetéséről

Figyelembe véve Egyiptom különleges anyagok megvásárlásáról szóló kérését Csehszlovákiától, és tekintetbe véve az egyenlőségen alapuló és kölcsönösen előnyös hosszú távú kereskedelmi kapcsolatok kialakítása iránti igényét, a Csehszlovák Köztársaság kormánya és az Egyiptom Köztársaság kormánya megegyezett az alábbiakban:

⁶⁵ 1945 és 1960 között Csehszlovákia hivatalos megnevezése Csehszlovák Köztársaság (*Československá Republika – ČSR*) volt. 1960-tól használták a Csehszlovák Szocialista Köztársaság (*Československá socialistická republika – ČSSR*) megnevezést.

1. cikkely

A Csehszlovák Köztársaság kormánya az alexandriai CIF⁶⁶ kikötőjének feltételei alapján az Egyiptomi Köztársaság számára biztosítja a speciális anyagok leszállítását az 1. számú mellékletben felsorolt mennyiségben, áron és szállítási határidőkön belül, egészen 25 000 000 angol font sterlingig.⁶⁷

Az 1. számú mellékletben részletezett különleges anyagok ára angol font sterlingben van meghatározva, és figyelembe veszi az alexandriai CIF kikötőjét, beleértve az összes szokásos tengeri kockázattal kapcsolatos biztosítást is.

A Szerződés eme cikkelyét a Csehszlovák Köztársaság Külkereskedelmi Minisztériuma és az Egyiptomi Köztársaság Hadügyminisztériuma úgy valósítja meg, hogy a jelen Szerződés aláírásától számított 30 napon belül megkötik az 155/1-es, 155/2-es és stb. számú megállapodásokat, amelyekben jóváhagyják a részletes szállítási feltételeket.

2. cikkely

Egyiptomnak a jelen Szerződés első cikkelye alapján leszállítandó speciális anyagok ellenértékét az Egyiptomi Köztársaság kormánya 1955–1958 között négy egyenlő nagyságú részletben (mindegyik 25%) fogja törleszteni a Csehszlovák Köztársasága kormánya számára.

1) Az Egyiptomi Köztársaság kormánya a leszállított anyagok értékének első 25%-át, mintegy 6 250 000 font sterlinget az alábbi módon törleszti:

a) a teljes összeg 5%-a, mintegy 1 250 000 font sterling a Szerződés aláírásának napjától számított 10 napon belül kerül kifizetésre egy konvertibilis valuta (angol font) alapú első osztályú banki csekk kiállításával, vagy a törlesztő részlet átutalásával a prágai Csehszlovák Állami Bank számlájára.

⁶⁶ *Cost Insurance and Freight* (költség, biztosítás és fuvardíj fizetve). Víz fuvarozás esetén használatos biztosítás. Az eladó a saját költségén köti, de a vevő a kedvezményezett. A biztosítás a legkisebb fedezetre szól, a szerződéses ár 110%-ára nyújt fedezetet. Az eladó plusz kötelezettsége a biztosítási kötvény (értékpapír) átadása a vevőnek.

⁶⁷ A brit kormány történelmi valutaszámlálója szerint 1955-ben 1 angol font értéke a 2005-ös árfolyamon 17,42 angol fontnak felel meg.
<http://www.nationalarchives.gov.uk/currency/>

b) a teljes összeg 20%-a, azaz 5 000 000 angol font sterling 1956. január 15-ig kerül kifizetésre. Ezt a részletet külön számlára kell majd utalni, amelyet az Egyiptomi Nemzeti Bankban nyitnának meg azért, hogy a Csehszlovák Köztársaság ebből az összegből meg tudja vásárolni a Szerződés 3. számú mellékletében felsorolt egyiptomi árukat.

2) A különleges anyagok fennmaradó 75%-ának kifizetése céljából a Csehszlovák Köztársaság kormány legfeljebb 18 750 000 font sterlingnyi nagyságú, 2%-os éves kamatú hitelt nyújt az Egyiptomi Köztársaság kormányának.

A hitel folyósítása az anyagok szállításával fog megtörténni, miközben az érintett hitelrészlet folyósításának dátuma a rakodójegy átvételének időpontjától számítódik.

Az Egyiptomi Köztársaság kormányának a nyújtott kölcsönt három egyforma részletben, mindegyik részlet 6 250 000 angol font sterlinget jelent, három éven keresztül, vagyis 1956-os, 1957-es és 1958-as években, mindig ugyanazon év augusztus 31. napjáig kell kifizetnie.

Minden törlesztő részlet 20%-a, amelynek értéke 1 250 000 angol font sterlinget tesz ki, szabadon váltható valutában kerül kifizetésre, és minden törlesztő részlet 80%-a, amelynek értéke 5 000 000 angol font sterlinget tesz ki, a Szerződés 3. számú mellékletében meghatározott egyiptomi áruk leszállításában kerül törlesztésre.

A hitel 2%-os éves kamata attól a naptól kerül kiszámításra, amikor folyósítják a hitel érintett részleteit. Ezek ugyanolyan módon lesznek kifizetve, mint a kölcsön részletei, mindig legkésőbb az azt követő év március 31-ig, amely évre azt kiszámították.

Az Egyiptomi Köztársaság kormánya az egyes törlesztő részletek megterítésének biztosítása érdekében utasítást ad arra vonatkozóan, hogy a jelen Szerződés aláírását követő húsz napban három váltót állít ki, mindegyiket 6 250 000 angol font sterling összegben. A váltókat 1956. augusztus 31-ig, 1957. augusztus 31-ig, 1958. augusztus 31-ig fizetik ki, és az Egyiptomi Nemzeti Bank által a prágai Csehszlovák Állami Bank nyereségére lesznek jóváírva.

A hitel egyes törlesztő részleteinek árukkal és konvertibilis valutákkal a fentebb felsorolt határidőig való kifizetését követően a Csehszlovák Köztársaság kormánya biztosítja a kapott váltók visszadását.

3. cikkely

A szállítmányok kiegészítéseként, amelyek a jelen Szerződés 1. számú cikkelyéhez tartoznak, a Csehszlovák Köztársaság kormánya az Egyiptomi Köztársaság kormánya számára a speciális anyagokat teljesen, illetve részletekben, mindenfajta típusban és hozzávetőleges mennyiségben történő leszállítását olyan árakon és szállítási határidővel biztosítja, ahogyan azok a Szerződés 2. számú függelékében szerepelnek, valamint az alexandriai CIF kikötőjének feltételeit szintén figyelembe veszi, ami 20 700 000 angol font sterling teljes összegig van meghatározva.

A 2. számú mellékletben felsorolt speciális anyagok ára angol font sterlingben van meghatározva és figyelembe veszi az alexandriai CIF kikötőjét, beleértve az összes szokásos tengeri kockázattal kapcsolatos biztosítást is.

A Csehszlovák Köztársaság Külkereskedelmi Minisztériuma és az Egyiptomi Köztársaság Hadügyminisztériuma úgy valósítja meg ezt a cikkelyt, hogy a jelen Szerződés aláírásától számított 90 napon belül megkötik a 176/1, 176/2 stb. számú megállapodásokat, amelyekben jóváhagyásra kerülnek a részletes szállítási feltételek.

4. cikkely

A jelen szerződés 3. cikkelye alapján Egyiptomba szállítandó különleges anyagok ellenértékét az Egyiptomi Köztársaság kormánya fogja megfizetni a Csehszlovák Köztársaság kormányának 1956, 1957 és 1958 folyamán, az alábbi módon:

1. a) Az Egyezmény minden részletének 5%-át a megfelelő Egyezmény aláírását követő 10 napon belül kell konvertibilis valuta (angol font) alapú első osztályú banki csekk kiállításával, vagy ennek a részletnek a prágai Csehszlovák Állami Bank számláira való átutalásával megtérítenie.

b) Az Egyezmény minden részletének 20%-át 1956. március 15-ig kell kifizetni. Ezek a részletek az Egyiptomi Nemzeti Bank különleges számlájára lesznek átutalva, hogy a Csehszlovák Köztársaság meg tudja venni azokat az egyiptomi árukat, amik a jelenlegi Szerződés 3. számú mellékletében szerepelnek.

2. A [különleges] anyagok értéke 75%-ának fedezésére, amely majd a megállapodásban lesz megállapítva, a Csehszlovák Köztársaság

ság kormánya 2%-os éves kamatú, 15 525 000 angol font sterling nagyságig terjedő hitelt nyújt az Egyiptomi Köztársaság kormánya számára.

A hitel folyósítására az anyagok részletekben történő szállításával kerül sor, miközben az érintett hitelrészlet folyósításának dátuma a rakodójegy átvételének időpontjától számítódik.

Az Egyiptomi Köztársaság kormánya a neki nyújtott kölcsönt az 1956-os, 1957-es és 1958-as években, mindig ugyanazon év augusztus 31-ig három egyenlő részletben fogja visszafizetni, mégpedig a jelen Szerződés 2. cikkelye alapján meghatározott módszerrel.

A hitelből fakadó kamat kiszámítása és törlesztése ugyanolyan módszerrel fog történni, mint ami a Szerződés 2. cikkelyében szerepel.

Az Egyiptomi Köztársaság kormánya az egyes törlesztő részletek fedezése érdekében utasítást ad arra vonatkozóan, hogy az adott megállapodás aláírását követő húsz napon belül három váltót bocsát ki, mindegyiket olyan részletre, amely megegyezik az összes megállapodásban lefektetett szállítmány értékének egyharmadával.

A váltókat 1956. augusztus 31-ig, 1957. augusztus 31-ig, 1958. augusztus 31-ig fizetik ki, és az Egyiptomi Nemzeti Bank jóváírja a prágai Csehszlovák Állami Bank javára.

A hitel egyes törlesztő részleteinek árukkal és konvertibilis valutákkal a fentebb felsorolt határidőig való kifizetését követően a Csehszlovák Köztársaság kormánya biztosítja a kapott váltók visszaadását.

5. cikkely

A Csehszlovák Köztársaság kormánya és az Egyiptomi Köztársaság kormány megállapodik abban, hogy a jelen Szerződés érvényességének időszakában, tehát 1958. augusztus 31-ig lehetséges megkötni a pótlólagos megállapodást. Ezek a megállapodások leginkább azon termékek szállítását fogják lefedni, amelyek a jelen Szerződésben meghatározott anyagok üzemeltetése szempontjából szükségesek, vagyis a lőszereket és pótalkatrészeket. Ezen megállapodások alapján a szállítmányok értékének fedezete kölcsönös egyezmények tárgya lesz.

6. cikkely

A jelen Szerződés által meghatározott fizetési módszer megállapításának céljából a Csehszlovák Állami Bank és az Egyiptomi Nemzeti Bank kölcsönösen nyit egy különleges, angol font alapú számlát, és közösen állapotodnak meg a törlesztés módjáról, valamint a számlavezetéséről.

A kifizetés céljából az Egyiptomi Nemzeti Banknak elküldött számlákra rá lesz vezetve [az alábbi megjegyzés]: „az egyiptomi 155/1, 155/2 stb. vagy 176/1 számú megrendelés árucikkeiért”. A számlákhoz nem lesznek csatolva a specifikációk. A specifikációkat a megállapodásokban lévő módszer alapján fogják meghatározni.

7. cikkely

Amennyiben megváltozik az angol fontnak az aranyhoz viszonyított paritása, amely jelenleg 2,48828 grammnyi tiszta aranyat tesz ki, akkor az Egyiptomi Köztársaság kormánya egyetért azzal, hogy a változás előtti nap paritása alapján módosítják a fennmaradó követeléseket.

8. cikkely

A Csehszlovák Köztársaság kormánya az Egyiptomi Köztársaság kormánya számára átadja a speciális anyagokhoz tartozó megfelelő angol nyelvű technikai leírásokat, utasításokat és használati útmutatókat.

9. cikkely

Az Egyiptomi Köztársaság kormányának kérésére a Csehszlovák Köztársaság kormánya biztosítja a szakértők kiküldését Egyiptomba abból a célból, hogy technológiai segítséget nyújtsanak a felszerelés, a vizsgáztatás, az egyiptomi szakértők oktatása, az átadott speciális anyagok karbantartása és javítása terén ugyanúgy, ahogyan Csehszlovákiában is tartanak majd képzéseket az egyiptomi szakértők számára. Ezzel összefüggésben az illetékes csehszlovák szervezetek a meghatározott anyagok alapján sablonokat készítenek az egyiptomi szakértők kiképzéséről.

A szakértők számát és munkájuk időtartamát, ahogyan a cseh-szlovák félnek a csehszlovák szakértők Egyiptomba való kiküldésével és az egyiptomi szakemberek csehszlovákiai oktatásával kapcsolatos költségei fizetésének feltételeit is, azokban az egyezményekben fogják meghatározni, amelyeket a Csehszlovák Köztársaság Külkereskedelmi Minisztériuma és az Egyiptomi Köztársaság Hadügyminisztériuma köt meg egymással.

A felsorolt kiadások kifizetése az egyiptomi áruk leszállításával fog megvalósulni.

10. cikkely

Az Egyiptomba kiküldött szakértőknek ugyanolyan jogaik és kötelezettségeik lesznek, mint amilyenekkel a külföldi vendégek – nem diplomaták, dolgozók – rendelkeznek Egyiptomban. Hasonló jogokkal és kötelezettségekkel fognak rendelkezni azok az egyiptomi állampolgárok, akik a jelen Szerződés alapján látogatnak el és élnek majd Csehszlovákiában.

11. cikkely

Mindkét szerződő fél egyetért egy Vegyes Bizottság létrehozásával, amely mindkét szerződő fél képviselőiből tevődik össze. A Vegyes Bizottságot a szerződő felek egyikének kérése alapján is összehívhatják abból a célból, hogy figyelemmel követhessék a jelen Szerződés megfelelő teljesítését, és megoldják a jelen Szerződés megvalósulása során felmerülő nehézségeket.

Abban az esetben, hogyha a Vegyes Bizottság által megállapított intézkedés nem lesz elegendő vagy megfelelő, akkor a kormányok azonnal tárgyalásokat kezdeményezhetnek egy olyan megoldás megtalálása érdekében, amely megnyugtató mindkét fél számára.

12. cikkely

Az Egyiptomi Köztársaság kormánya a Csehszlovák Köztársaság kormányának beleegyezése nélkül nem adja tovább a jelen Szerződés alapján Egyiptomnak formálisan és ténylegesen leszállított speciális anyagokat, sem a dokumentációkat, sem az információkat, és nem engedi meg azt sem, hogy az Egyiptomi Köztársaság által felhatal-

mazott személyeken és szakértőkön kívül ezeket az anyagokat és dokumentációkat bármilyen másik fél használhassa.

A Csehszlovák Köztársaság kormánya és az Egyiptomi Köztársaság kormánya minden intézkedést megtesz annak érdekében, hogy biztosítsa az egyezményvel kapcsolatos mindenféle levelezés és információ titokban tartását.

13. cikkely

A jelen Szerződés teljesítésével kapcsolatos mindenfajta levelezés angol nyelven fog történni.

14. cikkely

A jelen Szerződés nem fogja érinteni a csehszlovák–egyiptomi kereskedelmi és fizetési egyezményeket. A szerződés az aláírás napján lép hatályba.

Az 1-es, 2-es és 3-as számú melléklet elválaszthatatlan részét képezi a jelen Szerződésnek.

Készült Prágában, 1955. szeptember 12-én, két eredeti angol nyelvű példányban, miközben mindkét példány egyenlő érvényességű.

A Csehszlovák Köztársaság
kormányának megbízásából

Az Egyiptomi Köztársaság
kormányának megbízásából

Richard Dvořák

Mohamed Háfez Iszmáil

I-es számú melléklet

**A speciális anyagok listája, amelyeket Csehszlovákia átad
Egyiptomnak 1956. január 15-ig**

Tétel	Specifikáció	Mértékegység	Mennyiség	Egyenkénti ár (angol fontban)	Teljes ár
1.	MiG-15 sugárhajtású vadászgépek	darab (db)	80	62 074	4 965 920
2.	UTI-MiG-15, oktatógép sugárhajtású vadászgép	db	6	60 402	362 412
3.	IL-28 sugárhajtású bombázók	db	45	137 025	6 166 125
4.	IL-28U oktató repülőgép	db	4	104 560	418 240
5.	JAK-11 oktató repülőgép	db	25	11 495	287 375
6.	T-34/85 harckocsi	db	200	17 822	3 564 400
7.	BTR-152-es páncélozott személyszállítók	db	40	7925	317 000
8.	Műszaki mentő harckocsi ⁶⁸	db	6	10 848	65 088
9.	Torpedóval felszerelt motoros csónakok	db	12	208 035	2 496 420
10.	Ejtőernyők sugárhajtású vadászgépek számára a) Raketa-típus b) MPLK-49	db	100	202	20 200
		db	135	293	39 555
11.	Ejtőernyők sugárhajtású vadászgépek számára, és oxigénberendezésekkel felszerelt csónakok	db	24	342	8208

⁶⁸ A szerződés nem tartalmazza a harckocsi típusát, más forrás sem említi azt. Valószínűleg a csehszlovák hadseregben ekkoriban használt, T-34/85-ös alapon működő VT-34 ARV lehetett.

12.	Felderítő kamerák a) nappali felvétel készítésére	db	6	2662	15972
	b) éjszakai felvétel készítésére	db	4	1178	4712
13.	Filmtekercsek a felderítő kamerák számára	db	500	15	7500
14.	Célzó berendezé- sek				
	a) légi lövészethez	db	4	284	1136
	b) légvédelmi lövészethez	db	4	574	2296
15.	Különböző löszerek, üzemanyagok és olajok, tartalék motorok (a teljes átadott anyagok 25%-áig), tartalék alkatrészek, szer- számok a karbantar- táshoz és javításhoz, kiképzési segédletek, hozzávetőleges részletekben				5 711 420
A specifikációkat, a határidőket, a leszállított mennyiséget és az árakat a megállapodásokban fogják megállapítani					
A lista alapján összesen				24 453 970	

Megjegyzés:

A soron következő, a fenti különleges anyagokat listájáról származó
tételek 1955. október 25-ig kerülnek leszállításra:

1. Sugárhajtású vadászgépek MiG-15 20 darab
2. Sugárhajtású gyakorló vadászgépek UTI MiG-15 5 darab
3. Sugárhajtású bombázógépek IL-28 15 darab
4. Sugárhajtású bombázó gyakorlógépek IL-28U 2 darab
5. JAK-11 gyakorlógépek 25 darab
6. BTR-152 csapat szállítók 20 darab

Mindegyik eszköz a szükséges alkatrészekkel és löszerekkel együtt
lesz átadva, ahogyan azok a megállapodásokban szerepelnek.

2. számú melléklet az 1955. szeptember 12-i Szerződéshez
A speciális anyagok listája, amelyeket Csehszlovákia egészben
vagy részletekben szállít le Egyiptomnak 1956. március 1-jéig

Tétel	Specifikáció	Mértékegység	Mennyiség	Egyenkénti ár (angol fontban)	Teljes ár
1.	IL-14 szállító repülőgép (10 darab 1956 végén kerül leszállításra)	db	20	88 420	1 768 400
2.	122 mm-es ágyú	db	50	10 755	537 750
3.	122 mm-es tarack	db	80	4407	352 560
4.	100 mm-es SAU-100 önjáró löveg	db	50	21 520	1 076 000
5.	130 mm rakétavető	db	24	6810	163 440
6.	57 mm-es vagy 76 mm-es páncéltörő ágyú	db	200	3371	674 200
7.	85 mm-es légvédelmi ágyú	db	50	6213	310 650
8.	37 mm-es légvédelmi ágyú	db	120	3333	399 960
9.	BTR 152 páncélozott személyszállító	db	160	7925	1 268 000
10.	P-8 Rádiólokátor	db	4	25 268	101 072
11.	Szállító hajók (3000 tonna vízkiszorításig)	db	1	568 000	568 000
12.	Sekélyvízi aknaszedő	db	4	631 250	2 525 000
13.	Gyalogság elleni aknák	db	100 000	15 shilling ⁶⁹	75 000

⁶⁹ 20 shilling ért egy font strelinget, tehát 15 shilling = 0,75 font.

14.	Salétromsav (abban az esetben, ha a szállító által megadott specifikáció elfogadható lesz a vásárló számára)	tonna	1000	68,3	68 300
15.	Különböző alkatrészek járművekbe, tűzvédelmi eszközökbe, légi berendezésekbe				2 025 484
16.	40 tonnás szállító- és vontató-járművek	db	60	8435	506 100
17.	60 tonnás szállító- és vontató-járművek	db	32	14 585	466 720
18.	Különböző lőszeresek, üzemanyagok, olajok és kenőanyagok, tartalék motorok (a teljes átadott anyag 25%-áig), tartalék alkatrészek, szerszámok a karbantartáshoz és javításhoz, kiképzési segédletek, hozzávetőleges részletekben				7 800 000
A lista alapján összesen					20 686 686

Megjegyzés a 15-ös és 18-as számú tételekhez:

A specifikáció, pontos mennyiség, teljesítési határidő és összeg a megállapodásokban lesz részletezve.

3. számú melléklet az 1955. szeptember 12-i Szerződéshez
Lista az Egyiptom által Csehszlovákiába exportálandó árukról
1955-től 1958-ig

1. Gyapot
2. Rizs
3. Foszfát
4. Műselyem-fonal
5. Len
6. Nyersbőr
7. Banán és aszalt datolya
8. Citrusfélék

Megjegyzések:

1. A két kormány felhatalmazott szerve fogja jóváhagyni azon áruk mennyiségét, amelyek a jelen szerződés alapján Egyiptomból Csehszlovákiának 1955–1958 közötti években leszállítandó áruként vannak meghatározva, azon árukért cserébe, amelyeket Csehszlovákiából Egyiptomba szállítottak. Ezenfelül különleges protokollt állítanak fel ezen év októberében az 1955-ös évre; 1955. december 1-jéig az 1956-os évre; 1956. szeptember 1-jéig az 1957-es évre; és 1957. szeptember 1-jéig az 1958-as évre. A fentebb említett árulista csak mindkét fél beleegyezése után változtatható meg vagy egészíthető ki.

2. Mindkét kormány tartózkodik attól, hogy behozatali akadályokat támasszon, és kiviteli engedélyekhez kösse a jelen Szerződés 1-es, 2-es és 3-as számú mellékletében felsorolt árukat és anyagokat, mivel ezekhez mindkét ország fizetési rendeleteinek értelmében engedélyek szükségesek.

3. Az Egyiptomi Köztársaság kormánya által adott áruk árát a két fél a világszintű ár alapján, vagyis az áruk alapvető világszintű ára szerint fogja meghatározni.

4. Az Egyiptomi Köztársaság kormánya megengedi a Csehszlovák Köztársaság kormányának, hogy a jelen Szerződés alapján leszállított egyiptomi árukat mindenféle akadály nélkül reexportálja a Szovjetunióba, miközben ennek a tranzakciónak a megvalósulása után azonnal tájékoztatja az illetékes egyiptomi ellenőrző szerveket. A többi kelet-európai országba való reexportálást szintén meg lehet

valósítani, amennyiben azt az illetékes ellenőrző szervek előzetesen jóváhagyják Egyiptomban és a Csehszlovák Köztársaságban.

Forrás: *A prágai Cseh Nemzeti Levéltár*

Národní Archiv, Komunistická Strana Československa – Ústřední výbor 1945–1989, fond 02/2 svazek 66. archivní jednotka 82. k bodu 19. Zpráva o jednání mezi egyptskou vládní delegací a smíšenou delegací československo-sovětskou a o uzavření smlouvy na dodávky speciálního materiálu a technické pomoci mezi ČSR a Egyptem, 10. 10. 1955.

6. dokumentum

Memorandum arról a megbeszélésről, amely D. S. Szolod, a Szovjetunió egyiptomi nagykövete és G. Nasszer egyiptomi miniszterelnök között zajlott 1955. szeptember 15-én

Szigorúan bizalmas!

Amikor a központból érkező utasításoknak megfelelően a szeptember 12-én Prágában megkötött szovjet–egyiptomi fegyvervásárlási egyezményről beszéltem Nasszerrel, ő azt mondta, hogy már hallotta a híreket és megkapta a szerződés teljes szövegét. Elégedett volt a megállapodással, leginkább a repülőgépek (korábbi) leszállításával és a pénzügyi szerződéssel, mely megengedte az egyiptomi kormánynak, hogy a szerződés értékének (mindössze) öt százalékát fizesse ki angol fontban... Nasszer az amerikaiakkal és angolokkal kapcsolatban azt mondta: „El tudjátok képzelni, hogy mi fog történni október 25-én,⁷⁰ amikor az első szovjet fegyverszállítmány megérke-

⁷⁰ Az eredeti elképzelések szerint Nasszer csak az első szállítmányok beérkezése (október 25.) után jelentette volna be a csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási szerződést. Ennek ellenére már szeptember 27-én szólt róla egy rádióbeszédében. Ez valószínűleg az amerikai nyomás miatt lehetett így, mivel mind a CIA, mind az amerikai diplomácia körében terjedtek a meg-

zik? Ez attól a naptól fogva Alexandriától egészen Asszuánig téma lesz.”

Nasszer kifejezte az egyiptomi kormány azon aggodalmát, miszerint nem sikerült megkötni az JSZ-3 (Jozsif Sztálin) nehézpáncélosok, két torpedónaszád és két tengeralattjáró megvételéről szóló szerződést. Nasszer azt állította, hogy a szovjet képviselőknek nem volt meg a felhatalmazásuk, hogy tárgyaljanak ezekről a fegyverekről. Az egyiptomi kormánynak nagy szüksége lett volna ezekre a fegyverekre és nem állt rendelkezésre más beszerzési forrás, mert attól kezdve, hogy a szovjet–egyiptomi fegyvervásárlási szerződésről szóló hírek kiszivárogtak, egyetlen nyugati ország sem hajlandó Egyiptomnak fegyvereket eladni. Egyiptom szerződését kötött Nagy-Britanniával a „Centurion” típusú nehézpáncélosok⁷¹ leszállításáról és két torpedónaszádot már ki is fizetett, csak hogy Nagy-Britannia nem szállította le ezt a két hajót Egyiptomnak, hanem helyette Izraelnek adta oda...

Nasszer megjegyezte, hogy az amerikaiak keményen reagáltak minden szovjet–egyiptomi tárgyalással kapcsolatos szóbeszédre, amely a szovjet fegyverek Egyiptomba való leszállításával volt kapcsolatos. Nasszerre azt állította, hogy a szovjet fegyverszállítmányokról szóló pletykák rögvést azután kaptak szárnyra, miután Byroade kairói amerikai nagykövet⁷² találkoztól kért Nasszertől. A beszélgetés végén Byroade egy listát készített arról, hogy az Egyesült Államok bármikor és bármilyen mennyiségben milyen típusú fegyverekkel látná el Egyiptomot. A lista több száz bombázót, vadászgépet és harckocsit éppúgy tartalmazott, mint más fegyverrend-

erősítetlen információk az egyiptomi–szovjet fegyvervásárlási egyezményről, s valószínűleg az egyiptomi miniszterelnökre helyezett nagyobb nyomásgyakorlással igyekeztek kipuhatolni annak valóságtartalmát.

⁷¹ Valójában a Centurion közepes harckocsinak számít.

⁷² Henry Alfred Byroade (1913–1993) a katonai (hadmérnöki) pályafutását félbehagyva lépett diplomáciai pályára. Legelső ország, ahova nagyköveti rangban teljesített missziót, Egyiptom volt. Mivel rengeteg egyiptomi, izraeli és amerikai bírálata érte, 1956-ban, már egy év után lemondatták posztjáról. Ezután az Eisenhower-adminisztráció kinevezte őt az Egyesült Államok nagykövetének a Dél-afrikai Köztársaságba (1956–1959), Afganisztánba (1959–1962), Burmába (1963–1968), a Fülöp-szigetekre (1969–1973) és Pakisztánba (1973–1977).

szert. Byroade állítólag kijelentette, hogyha Egyiptom korábban csatlakozott volna az amerikai kollektív védelmi rendszerhez, akkor teljesen ingyen kapta volna meg ezeket a fegyvereket.

Nasszer visszautasította az ajánlatot, és elutasította azt is, hogy dollárban vásároljon amerikai fegyvereket. Ő csak egyiptomi valutában volt hajlandó amerikai fegyvereket venni, miközben tudta jól, hogy az amerikai törvények csak dollárban engedélyezik a fegyvervásárlást. Ezután Byroade állítólag elkezdte „háborgatni Mahmúd Fauzi egyiptomi külügyminisztert azzal, hogy hosszú diskurzust folytassanak a témáról”. Ezért Nasszer úgy foglalta össze (az amerikai nagykövettel folytatott beszélgetést), hogy Egyiptom nem kérhet fegyvereket a Nyugattól. Ebben a kontextusban Egyiptom hátrányos helyzetbe kerülne Izraelhez képest, amely bármekkora mennyiségben képes az Egyesült Államoktól vagy Nagy-Britanniától nehézfegyvereket szerezni.

Figyelembe véve mindezt, Nasszer arra kért engem, hogy tolmácsoljam a szovjet kormány felé a JSZ-3-as típusú nehézpáncélosok, két torpedónaszád, két tengeralattjáró megvételéről szóló kérését. (A pozitív reakció esetén, ahogyan ő mondta) Ez segítene a közel-keleti hatalmi egyensúly megújításában.

Annak érdekében, hogy ezen kérésekkel kapcsolatos tárgyalásokat leegyszerűsítsék és elmagyarázzák azt, hogy mennyire determinált Egyiptom pozíciója a közel-keleti szituációkban, Nasszer azt kérte, hogy engedjük meg Ali Szabri kabinetfőnökének moszkvai utazását, hogy elmagyarázza, ezek a fegyverek miért esszenciálisak Egyiptom számára. Két héttel azelőtt, hogy az Izraellel vívott háború a kitörés szélén állt, és ez a fenyegetés még inkább komolynak tűnt annak tükrében, hogy a nyugati nagyhatalmak erősen kifogásolták a szovjet–egyiptomi fegyverkereskedelmi megállapodást. Továbbá a nyugati nagyhatalmak azt feltételezték, hogy Egyiptomnak az Izrael-től elszenvedett veresége megnyitná az utat Egyiptomban az amerikai ügynökök számára, hogy kihasználva a vereséget, ellentétet szítanak az egyiptomi lakosság és annak kormánya között, s ezzel anarchiát teremtsenek. Mindez a fennálló rendszer megbuktatásához vezethetne és egy Nyugat-barát pasa hatalomba helyezését eredményezné.

*Forrás: Az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltára
Arkhiw Vneshnei Politiki Rossiiskoi Federatsii (AVPRF), fond 087,
opis 18, papka 37, delo 4, listy 94-103.
Angolra fordította és megjelentette: Woodrow Wilson International
Center for Scholars.*

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112288>

7. dokumentum

A Csehszlovák Köztársaság kormányának nyilatkozata a csehszlovák–egyiptomi megállapodásról

Prága, október 3. (ČTK) – Ezekben a napokban a Csehszlovák Köztársaság és az Egyiptomi Köztársaság kormánya megállapodást kötött egymással, amelynek értelmében Csehszlovákia gyapotért, rizsért és más termékekért cserébe fegyvereket szállít Egyiptomnak. Ezzel kapcsolatosan heves kampány vette kezdetét és nagy nyomást helyeztek az egyiptomi kormányra azért, hogy álljon el a megállapodástól. Emiatt a csehszlovák kormány szükségesnek érzi annak ki-nyilatkoztatását:

A csehszlovák–egyiptomi egyezményt szuverén államok elidege-níthetetlen joga alapján kötötték meg, és nem támasztottak semmifé-le (politikai) feltételt egymással szemben. A csehszlovák kormány a szerződést a normális kereskedelmi kapcsolatok keretein belül kötötte meg, figyelembe véve az egyiptomi kormány függetlenségi politi-káját és a törvény adta szabad jogát arra, hogy az ország védelme szempontjából javíthasson a védelmi eszközein. A csehszlovák kor-mány elítéli a két ország közötti normális kapcsolatokba való be-avatkozást, és pontosan fogja teljesíteni a csehszlovák–egyiptomi szerződésben foglalt kötelezettségeit.

Az egyiptomi nagykövet a külügyminiszter-helyettes asszonynál

Dr. G. Sekaninová-Čakrtová külügyminiszter-helyettes asszony⁷³ hétfőn fogadta az Egyiptomi Köztársaság prágai nagykövetét, Dmitrij Rizk Hanna urat⁷⁴ és informálta őt a Csehszlovák Köztársaság kormányának nyilatkozatáról, amely a nemrég megkötött csehszlovák-egyiptomi fegyvervásárlási szerződésről szól.

A nemrég közzétett csehszlovák kormánynyilatkozat világos és határozott választ jelent a nyugati sajtóban a csehszlovák-egyiptomi kereskedelmi megállapodással kapcsolatban megjelent bírálatokra, amelynek értelmében Egyiptom gyapotért, rizsért és más áruért cserébe fegyvereket kap. A kampány során nem csak Egyiptom ellen folynak támadások és nem csak az egyiptomi kormányra igyekeznek nyomást gyakorolni, hogy álljon el a megállapodástól, hanem kirohanásokat intéznek a mi köztársaságunk ellen is, mert megkötötte a szerződést Egyiptommal. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy Csehszlovákia minden ilyen támadást és „kritikát” tárgyaltalanak és helytelennek tekint. A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokat régóta mindenki által elfogadott és tiszteletben tartott elvek szerint szabályozzák. A kapcsolatok fő alapelvei közé tartoznak az államok elidegeníthetetlen szuverén jogai, mint például az, hogy az államok kereskedelmi megállapodásokat és szerződéseket köthetnek egymással. Ennek a ténynek az érvényességén az se változtat, hogy az elmúlt években a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok terén fennakadást idéztek elő a helytelenül bevezetett gazdasági embargók éppúgy, mint az a „szokás”, hogy az árucere-egyezményeket politi-

⁷³ Gertruda Sekaninová-Čakrtová (1908–1986) Budapesten született gazdag zsidó családban, de az első világháború után a család fő halála miatt Jihlavé városába költöztek. Jogot tanult Prágában, ügyvédnő lett belőle, majd 1932-ben lépett be a CSKP-ba. A német megszállás után a zsidó származása miatt elbocsátották az állásából, majd az Auschwitz-Birkenau koncentrációs táborba került. A második világháború után visszatért a pártba és magas pozíciókat töltött be: külügyminiszter-helyettes (1949–1957), a Nemzetgyűlés tagja (1964–1968). A „prágai tavasz” idején egyike volt azoknak, akik felszóltatták a szovjet csapatok csehszlovákiai jelenléte ellen, de emiatt elbocsátották őt a pozíciójából és megfosztották a párttagságától is. Egyike volt a Charta 77 első aláíróinak.

⁷⁴ Dmitrij Rizk Hanna 1955-től 1956-ig ügyvivő, majd 1956 és 1958 között nagykövet volt Prágában.

kai feltételek alapján kötötték még, amelyek végső soron korlátozták a szerződő fél függetlenségét és szuverenitását.

Csehszlovákia soha nem követelte és a jövőben sem tervezi elfogadni azoknak a metódusoknak az alkalmazását, amelyek szembenek a nemzetközi kereskedelemnek az Egyesült Nemzetek Chartájában foglalt elveivel és a nemzetközi szokásokkal. Soha nem kötnénk olyan gazdasági megállapodást, amelyben politikai feltételt támasztanának nekünk, valamint korlátoznák az állami szuverenitásunk jogát. Másoknak sem támasztanánk ilyenfajta feltételeket. Természetes, hogy ezen elvek alól a csehszlovák–egyiptomi kereskedelmi szerződés sem jelent kivételt. A csehszlovák kormány képviselői többször hangsúlyozták a nyilvánosság előtt, hogy a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok terén a mi köztársaságunk bárkinek segítő kezet nyújt az együttműködésben és az árucserében, ha az adott fél a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása, a belügyekbe való be nem avatkozás és a kölcsönös előnyök elveinek betartása mellett hajlandó kereskedni. Azoknak, akik nem akarják ezt a fajta együttműködést és részt vettek a köztársaságunk belügyeibe való beavatkozó kampány kiterjesztésében, számolniuk kell azzal, hogy a mi kormányunk elítél bármilyen, a két ország közötti normális kapcsolatba való beavatkozást, valamint elkötelezett amellett, hogy pontosan teljesítse a csehszlovák–egyiptomi kereskedelmi megállapodásban foglalt saját kötelezettségeit.

Forrás: *Rudé Právo pártlap*⁷⁵

Prohlášení vlády Československé republiky k československo-egyiptomské dohodě. *Rudé Právo, Ročník 36., Číslo 275., 4.10.1955.*

⁷⁵ A *Rudé Právo* (Vörös Igazság) a CSKP hivatalos orgánuma volt. 1920. szeptember 21-én jelent meg az első száma, ezután évekig több számot cenzúráztak, illetve nem jelentettek meg. Az 1948-as hatalomátvétel után a vezető napilap lett, mert egyesítették a Szociáldemokrata Párt *Práva lidu* (*Emberek Igazsága*) nevű pártlapjával. 1989-ben privatizálták és *Právo* néven újraindult, de továbbra is a kommunista ideológia egyik vezető lapja maradt Csehországban.

8. dokumentum

Eden brit miniszterelnök⁷⁶ 1955. október 5-én kelt levele Bulganyin elvtársnak, a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének⁷⁷

1. Nyugtalansággal tölt el a hír, miszerint az Önök és Csehszlovákia kormánya jelentős mennyiségű fegyvert szándékozik Egyiptomnak átadni. Nem tudom, hogy ezek a hírek helytállók-e, de feltételezem, helyén van az, ha barátián közölném a térség békéje iránt érzett nyugtalanságomat, amit akkor éreznék, ha kiderülnének, hogy ezek a hírek igazak.

2. Az utóbbi időben feszültek az Izrael és Egyiptom közötti kapcsolatok. Fennáll az a szörnyűség, hogy bármelyik napon konfliktus robbanhat ki Gáza környékén. Ez a konfliktus könnyen kiterjedté válhat. Ennek függvényében remélem, megérti, hogy jelentős mennyiségű új hadianyag szállítása az egyik vagy a másik oldal számára nagyon veszélyes helyzetet idézne elő. Meggyőződésem, Ön egyetért azzal, hogy ilyen uralkodó feltételek mellett ezt a kérdést nem lehet úgy értékelni, mint átlagos kereskedelmi érdekeltséget.

3. Tiszteletben tartva ezt a szempontot és a helyzet romlását elkerülendő általános kívánságot, mi itt, nyugaton már egy ideje korlá-

⁷⁶ Sir Robert Anthony Eden (1897–1977) a brit Konzervatív Párt tagja. Többször volt külügyminiszter (1935–1938, 1940–1945, 1951–1955). Miután Churchill 1955-ben lemondott a miniszterelnöki pozíciójáról, Eden vette át a helyét és tisztségében egészen 1957-ig maradt.

⁷⁷ Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyin (1895–1975) 1937–1938-ban az Oroszországi SZSZSZK Népbiztosai Tanácsának elnöke volt. 1939-ben bekerült a párt Központi Bizottságába, 1944-től a Honvédelmi Tanács tagja és az év végén megkapta a marsalli rangot. A Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke volt 1955-től egészen 1958-ig. Részt vett az 1957-es Hrucsov-ellenes összeesküvésben, de lelepleződött, így megfosztották pozíciójától és katonai rangjától, valamint évekkel később kizárták a KB-ból is.

tozzuk a hadianyagaink eladását Izraelbe és Egyiptomba.⁷⁸ Igyekezünk kimaradni a fegyverkezési versenyből és minden szinten feltétel nélkül korlátoztuk a fegyvereladást annak ellenére, hogy mindkét ország részéről folyamatosan érkeztek kérések az új fegyverek vásárlására.

4. A kérdés nem abban van, hogy a független államoknak joguk van-e fegyvereket szerezni bármilyen forrásból, amelyet a saját nézeteik szerint megfelelőnek tartanak. A kérdés abban rejlik, hogy vajon az a béke érdekét szolgálja-e, ha ennek a két országnak jelentős mennyiségű fegyvereket szállítanának le. A nagyhatalmaknak, akiknek nagy felelősségük van a nemzetközi feszültség csökkentésében és az általános béke megőrzésében, ezt a nézőpontot kell a szem előtt tartaniuk.

5. Ennek függvényében remélem, hogy rövid időn belül fontolóra veszi ezt a levelet, mielőtt végleges döntés hoz azzal kapcsolatban, hogy az Ön kormányának autoritását egy olyan lépéssel kössék össze, amely elkerülhetetlenül növelni fogja a feszültséget Egyiptom és Izrael között.

⁷⁸ Itt Eden egyértelműen az 1950-ben amerikai-brit-francia háromoldalú egyezményre gondolt, amely korlátozta a közel-keleti térségbe történő fegyverszállítást. Azonban ezt Izrael esetében nem tartották be, s továbbra is szállítottak neki fegyvereket, ezért a szerződés célja Izrael pozíciójának erősítése volt az arab országokkal szemben. Habár 1955 előtt az Egyesült Államok többször nem mondott az izraeli kérésekre (például 1954-ben 24 F-86 vadászpilóta leszállítását akadályozta meg), Párizs és London gyakran megszegte az egyezményt. Franciaország 1954-ben AMX-13 harckocsikat, 75 mm-es ágyúkat, radarfelszerelést és Ouragan vadászgépeket adott el Izraelnek. Nagy-Britannia pedig többször az egyiptomi hadseregnek ígért, vagy éppen már megvásárolt hadieszközöket (hajók, harckocsik) az izraeli hadseregnek adta oda. London Kairó esetében csak 1955. március végén volt hajlandó kivételt tenni, amikor 30 brit Centurion harckocsit és 20 vadászgépet szállított le Egyiptomnak. Azonban ez csak arra volt elég, hogy „késleltesse a csehszlovákokkal és a szovjetekkel zajló fegyvervásárlási tárgyalásokat” és „felkeltsék Egyiptom éhségét a nyugati fegyverek iránt”. Guy Laron: *Cutting the Gordian Knot: The Post-WWII Egyptian Quest for Arms and the 1955 Czechoslovak Arms Deal. Arms Deal Cold War International History Project*, 55. sz. Washington (2007), 22.

Forrás: *prágai Cseh Nemzeti Levéltár*
Národní Archiv, Komunistická Strana Československa – Ústřední
výbor 1945–1989, fond 02/2 svazek 68. archivní jednotka 84. k bodu
21. Výměna dopisů mezi Edenem a s. Bulganinem ve věci dodávek
zbraní Egyptu, 21. 10. 1955.

9. dokumentum

A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének, Bulganyin elvtársnak 1955. október 11-én kelt válaszleve Eden brit kormányfőnek

Köszönöm a levelét, amelyet október 5-én kaptam meg, és amely nyíltan beszámolt az Egyiptomnak eladott fegyverekkel kapcsolatos nézőpontjáról.

Nagyra értékeljük az Önök béke iránti aggodalmát és teljes mértékben támogatjuk az Ön közel- és közép-keleti béke megőrzése érdekében tett erőfeszítéseit. Viszont ezzel összefüggésben nincs oka az aggodalomra addig, amíg Egyiptom azon döntéséről van szó, hogy fegyvereket vásárolna Csehszlovákiától.

Ismert, hogy az Egyiptomi Köztársaságnak van hadserege és korábban a világ más országaitól is kapott fegyvereket. Talán érthető, hogy a saját védelme és az ország függetlenségének megóvása érdekében bizonyos mennyiségű fegyverre van szüksége. Természetes, hogy ezeket a fegyvereket az Egyiptomi Köztársaság a saját maga által előállított termékek kicserélésével akarja megkapni anélkül, hogy olyan feltételekbe egyezne bele, amelyek veszélyeztetnék (Egyiptom) szuverén jogát. Az egyiptomi kormány nyilatkozataiból, ahogyan a csehszlovák kormányéból is, kiviláglik, hogy ilyenfajta karakterrel rendelkezik az a szerződés, amelyet a két ország kötött egymással. Ezért ebben az esetben az nem számít indoknak, hogy bármiféle fegyverkezési versenyről lehessen beszélni, vagy pusztán azt feltételezni, hogy ezek a fegyverek a béke megzavarásához vezetnek.

Másodszor világosan ismert Ön előtt, hogy Nagy-Britannia és az USA már évek óta a saját belátása szerint jelentős mennyiségű fegy-

verrel lát el különböző országokat a Közel- és Közép-Keleten. Ezek a fegyverszállítmányok ismert politikai feltételek alapján valósulnak meg, például olyan feltételek mellett, amikor a fegyvereket vásároló ország tagjává válik bizonyos katonai csoportosulásoknak, amelyek más államok ellen irányulnak, de ezek viszont éppen ösztönzőleg hatnak a fegyverkezési versenyre. Szeretnék emlékeztetni arra, hogy Egyiptomnak azzal a feltétellel ajánlottak fel nyugati fegyvereket is, hogy az egyiptomi hadsereg alárendeli magát az ún. „közép-keleti parancsnokságnak”,⁷⁹ vagy Egyiptom csatlakozik azon katonai csoportosuláshoz, amelyet ma hoznak létre.⁸⁰ Amennyiben Egyiptom nem akar ezen az úton haladni, és meg szeretné védeni a saját nemzeti jogait és törvényen alapuló érdekeit, akkor ez nem lehet indok az olyan vádaskodásokra, amelyek amúgy sem segítenek elő a béke megőrzését. A szovjet kormánynak egyetlen egy esetben sincs indoka kételkedni abban, hogy Egyiptom kevésbé lenne elkötelezett a béke iránt, mint bármelyik másik térségbeli állam.

Ezzel egyidejűleg osztozunk az Önök erőfeszítéseiben, amit Ön is kifejtett a levelében, vagyis abban, hogy a nagyhatalmaknak különösen nagy a felelősségük a nemzetközi általános béke megtartásában, valamint megmutatta a nélkülözhetetlen gondoskodásukat annak a feszültségnek a csökkentésében, amely nem csak Egyiptom és Izrael között, hanem az egész régióban jelen van. Ennek a célnak eléréséhez olyan szituáció is hozzájárulhat, amelynek során minden térségbeli ország meggyőződne jogainak és nemzeti érdekeinek sérthetetlenségéről. Ezzel összefüggésben nagy jelentősége lenne annak is, ha együttes sikereket érnénk el, legalábbis ami a fegyver-

⁷⁹ Ez a Közel-Keleti Parancsnokság (Middle East Command, MEC) terve, mely legelőször 1951-ben fogalmazódott meg. A koncepció lényege, hogy brit vezetés alatt Ausztrália, a Dél-afrikai Köztársaság, az Egyesült Államok, Franciaország, Egyiptom, Törökország és Új-Zéland tisztjei közös parancsnokságot hoznának létre Egyiptom területén, amely együttműködne a NATO-val. Azonban ezt az egyiptomi monarchia egyáltalán nem fogadta el és 1951. október 8-án egyoldalúan felmondta az 1936-os angol-egyiptomi szerződést, valamint kilépett a MEC tervezetéből. Ezután még két másik hasonló jellegű katonai szervezetet próbáltak létrehozni az angolszászok: Közel-Keleti Védelmi Szervezet (Middle East Defense Organization, MEDO) és Északi Sorfal (Northern Tier). Mindkettő kudarcra végződött.

⁸⁰ Bulganyin itt a Bagdadi Paktumra gondolt.

kezési verseny csökkentésének területén felmerülő alapvető kérdések megoldását illeti.

Reménykedem abban, hogy ez a válaszom hozzájárul a tényleges békéhez, és eloszlatja azokat a korábbi aggodalmakat, amelyeket Ön is kifejtett.

Forrás: prágai Cseh Nemzeti Levéltár

Národní Archiv Komunistická Strana Československa – Ústřední výbor 1945–1989, fond 02/2 svazek 68. archivní jednotka 84. k bodu 21. Výměna dopisů mezi Edenem a s. Bulganinem ve věci dodávek zbraní Egyptu, 21. 10. 1955.

10. dokumentum

A belga parlament elnökének levele a csehszlovák külügyminiszter-helyettesnek

Brüsszel, 1955. október 20.

Tisztelt Miniszterhelyettes Asszony!⁸¹

Belgiumban senki sem érti, hogy az Önök országa milyen feltételek mellett szállít fegyvereket Egyiptomnak, amikor Önök ugyanolyan jól tudják, mint mi, hogy ezeket a fegyvereket arra használják majd, hogy inváziót indítsanak Izrael ellen. Az emberek számára úgy tűnik, hogy Hitler mintájára Csehszlovákia antiszemitává vált, és ez a reakciójuk teljesen spontán módon alakult ki. Megengedjük magunknak azt, hogy figyelmeztessük Önöket erre a veszélyes politikára, mert itt nem holmi kereskedelmi műveletről van szó. Abban a korban, amikor az egész világon egyesíthetjük a munkások erőit, akkor érthetetlen számunkra az, hogy fegyvereket adnak el egy feudalista, a demokratikus rendszerek ellenségének számító, néhány száz évvel elmaradott országnak. Elnézést kérek a levelem hangvételeért. Mi rendkívül meglepődtünk, mert egyszerűen nem értjük.

⁸¹ A címzett Gertruda Sekaninová-Čákrtová külügyminiszter-helyettes.

Azért írtam Önnek, mert Ön egy olyan nő, akinek a véleményét tiszteletben tartom.

Cam. Huysmans, a brüsszeli képviselőház elnöke⁸²

Forrás: *prágai Cseh Nemzeti Levéltár*

Národní Archiv, Komunistická Strana Československa – Ústřední výbor 1945–1989, fond 02/2 svazek 68. archivní jednotka 84. k bodu 21. Výměna dopisů mezi Edenem a s. Bulganinem ve věci dodávek zbraní Egyptu, 21. 10. 1955.

⁸² Jean Joseph Camille Huysmans (1871–1968) a Belga Munkáspárt tagja. 1905 és 1922 között a Második Internacionálé titkára volt. 1945-ben ő lett Belgium 35. miniszterelnöke, de csak egy évig volt az ország élén. Ezután több fontos posztot is betöltött: oktatásügyi miniszter, a belga parlament alsóházának elnöke (1954–1958).

Felhasznált irodalom

Levéltári források

Cseh Nemzeti Levéltár (*Národní Archív – NA*)

Cseh Külügyminisztériumi Levéltár (*Archív Ministerstva zahraničních věcí – AMZV*)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (*MNL OL*)

Publikált források

Bulinová, Marie (szerk.): *Československo a Izrael v letech 1945–1956: Dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 1993.

Lugosi Győző (szerk.): *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.

Marinovich Endre (szerk.): *A szuezi válság és Magyarország 1956*.

Veritas Intézet – Magyar Napló, Budapest, 2017.

Woodrow Wilson International Center for Scholars Digitális Archivuma (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/>)

Sajtóforrás

Rudé Právo

Monográfiák

Francev, Vladimír: *Československé zbraně ve světě: V míru i za války*. Grada Publishing, Praha, 2015.

Germuska Pál: *Vörös Arzenál*. Argumentum – 1956-os Intézet, Budapest, 2010.

Ismael, Tareq: *The Communist Movement in Egypt, 1920–1988*. Syracuse University Press, New York, 1990.

J. Nagy László: *Magyar–egyiptomi kapcsolatok a második világháború után (1947–1970)*. JATEPress, Szeged, 2015.

Muehlenbeck, Philip: *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*. Palgrave Macmillan US, New York, 2015.

Sieber, Karel – Zidek, Peter: *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 2009.

Zidek, Petr: *Československo a francouzská Afrika 1948–1968*. Libri, Praha, 2006.

Tanulmányok

Krajcsír Lukács: Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény és következményei: Nasszer „keleti nyitása”. *Belvedere Meridionale*, 27 évf. (2015), 3. sz. 23–33.

Laron, Guy: Cutting the Gordian Knot: The Post-WWII Egyptian Quest for Arms and the 1955 Czechoslovak Arms Deal. *Arms Deal Cold War International History Project*, 55. sz. 1–59.

Mitrovits Miklós: Csehszlovákia: egy „sikeres” kollektivizálás története. In: Horváth Sándor – Ö. Kovács József (szerk.): *Állami erőszak és kollektivizálás a kommunista diktatúrában*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, Budapest, 2015. 357–366.

Perutka, Lukáš: Arms for Arbenz – Czechoslovakia’s Involvement in the Cold War in Latin America. *Central European Journal of International and Security Studies*, 7. évf. (2013), 3. sz. 98–114.

Vavrečková, Veronika: Československo-egyiptské vztahy ve letech 1945–1948. *Mezinárodní vztahy*, 50. évf. (2015), 1. sz. 73–88.

A Documenta Historica eddig megjelent számai

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények [Nyemcsok Attila]
2. A tilsiti béke (1807. júl. 7.) [Szász Erzsébet]
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.) [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása) [Gulyás László] (utánnymás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények [Szántó Richárd]
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz-szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940) [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződések megszületésének dokumentumai (1939 szeptember) [Vandlík Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok gestájából [Kiss Andrea]
11. Az 1943. decemberi Beneš–Sztálin–Molotov-megbeszélések dokumentumai [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.) [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeteki erőd összeomlásáról és a Törökországban napról napra erősödő hanyatlásról (1599) [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően [Wölfinger Ildikó]
16. Volgái német dokumentumok (1918–1941) [Opauzski István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa [Ferwagner P. Ákos – Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg [Varga Vanda Éva] (utánnomás: 34. sz.)

1995

19. A constantinusi adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.) [Piti Ferenc]
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941 [Csösz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurter dokumentumok) [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása) [Gulyás László] (az 5. sz. utánnomása)
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés [Krámli Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül) [Bolega Erika]

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája [Homonnai Sarolta – Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásaiból (1787–1788) [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953) [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937) [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában [Rimaszombati Károly]
32. Gildas: Britannia romlásáról [Novák Veronika]

1998

33. Az 1904-es szerb–bolgár szerződések [Horváth Krisztián]

34. A Bayeux-i faliszőnyeg [Jójárt Júlia – Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utányomása + színes melléklet)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról (1870. febr. 28.) [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében [Bagi Zoltán Péter – Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain, 1919. szept. 10.) [Éveli Péter – Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketervezet, 1464) [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746) [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caclius védelmében mondott beszéde [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936) [Szélinger Balázs]
45. A szudétánémet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943) [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844) [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde [Nótári Tamás]

52. Békesszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848) [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis. Szt. Brendan apát tengeri utazása [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés [Balogh Ádám]
55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt [Simon Ágnes – Simon Eszter]
56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya [Tandori Mária]
57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben [Tóth-Szenesi Attila – Szajcsán Éva]
58. Állam – Szent Unió – Skizma [Kovács Kálmán Árpád]

2003

59. Három középkori germán törvénykönyv [Huszár Edit]
60. Az első világháború és a spanyol semlegesség [Pallagi Mária]
61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés [Gulyás László – Halmos Tamás]
62. Johann Martin Honigberger: Napkeleti gyümölcsök [Buczko Zsuzsanna]

2004

63. Zsebkalauz Németországhoz [Kovács Melinda – Szilárd Balázs]
64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozása. 1948. február 10. [Vukman Péter]
65. Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború idején [Katoná Eszter]

2005

66. A konstantinápolyi egyezmény (1800. ápr. 1.) és Ali pasa levélváltása a Jón-szigetek kormányzójával (1807–1808) [Szász Erzsébet]
67. Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásából [Horogszegi Zoltán – Rábai Krisztina]
68. Hydatius: Chronica (379–469) [Széll Gábor]

69. Magyar források a téli háborúhoz. 1939. nov. 30. – 1940. márc. 12. [Vámos Barbara]
70. A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948. február – 1949. november) [Vukman Péter]
71. Az 1945-ös szovjet atomkémkedés dokumentumok tükrében [Cora Zoltán]
72. Hruscsov–Tito levélváltás 1954 [Ifj. Prohászka Géza]

2006

73. Konrad Adenauer kancellár beszéde az első nyugatnémet kormány programjának vitájában (1949) [Mucsi András]
74. A késő Anjou-kori dalmát és magyar tengeri hajózás 1381-ből és 1382-ből származó oklevelek alapján [Juhász Ágnes]
75. Németország és Nagy-Britannia diplomáciai kapcsolatai 1892–1904 között (A Tilley- memorandum, 1905) [Rostás Róbert]
76. A Jézus Társaság feloszlása (1759–1773) [Babarczy Dóra]

2007

77. A Lex Irmitana (egy Flavius-kori municipium törvénye) [Illés Imre Áron]
78. A Bor-Kalán nemzetség birtokperének ítéletlevele 1332-ből [Papp Róbert]

2008

79. A Szent István csatahajó elsüllyedése. 1918. június 10. [Bánsági Andor]
80. Tunnunai Victor: Chronica (444–565). [Széll Gábor]
81. Spanyol dinasztikus alternatíva: a karlisták [Polácska Edina]

2009

82. Városi törvények a római köztársaság utolsó századából [Janzsó Miklós – Szabó Ádám Ágoston]

2010

83. Békeszerződés Anglia és a Holland Egyesült Tartományok között (Breda, 1667. július 31.) [Palotás Zsolt]

2011

84. Hivatalnokok, lázadók, szerzetesek (Késő római szöveggyűjtemény 1.) [Bara Péter – Illés Imre Áron – Palotás György – Szabó Ádám Ágoston – Varga Ferenc]
85. Városi közigazgatás a Digesta 50. könyvében [Illés Imre Áron]
86. Idősebb Plinius a mágiáról [Takács Anikó]

2012

87. Bukott püspökök, eretnekek, pogányok (Késő római szöveggyűjtemény 2.) [Hajdú Attila – Horváth Beáta – Kósa Maja – Mihálykó Ágnes – Szabó Ádám Ágoston]
88. Békeszerződés Anglia és a Holland Egyesült Tartományok között (Westminster, 1674. február 19.) [Palotás Zsolt]
89. Dokumentumok a szaúdi–amerikai kapcsolatok történetéből. A dzahráni konzulátus és légi bázis szerződése (1943–1949) [Gulyás K. László]
90. Források a spanyol expanzió japán periódusának (1587–1636) tanulmányozásához [Túróczi Tamás]

2014

91. Matthew Calbraith Perry 1853–1854-es expedíciója Japánba [Nagy Dávid]
92. Dokumentumok a brit–jugoszláv kapcsolatok történetéhez (1949–1953) [Benyus Máté – Csernus-Lukács Szilveszter – Tóth Marcell]
93. Iulianus Apostata: Beszéd az antiochiaiak ellen, avagy a Szakállgyűlölő (Or. XII.) [Solymosi Benedek]

2015

94. Források az 1360-as év nádori közgyűléseinek tanulmányozásához [Domokos Noémi]

2016

95. Maximianus és Constantius dicsőítése (Késő római szöveggyűjtemény 4.) [Gönczi Gergő és Szabó Ádám Ágoston]
96. Az utolsó Valois-k és a Bourbonok francia királysága ediktumok tükrében [Ihász Barbara]
97. Az 1949-es izraeli–transzjordániai fegyverszüneti tárgyalások dokumentumai [Kádár József]

Kiadja a

6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.press.u-szeged.hu>

Felelős kiadó: Dr. Ferwagner Péter Ákos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 100, munkaszám: 24/2017.

